

Nota van Antwoord

Zienswijzen Ontwerp Beheerplan Holtingerveld, versie 2026

Vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Drenthe
op 29 september 2026

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	3
1.1. Gevolgde procedure	3
1.2. Reacties op het Ontwerp beheerplan	3
1.3. Verdere procedure	3
1.4. Leeswijzer	3
2. Wijzigingen ontwerp Natura 2000-beheerplan Holtingerveld	4
3. Zienswijzen en reacties	5

1. INLEIDING

In deze Nota van Antwoord beantwoorden Gedeputeerde Staten van Drenthe (GS) de binnengekomen zienswijzen op het ontwerp Natura 2000-beheerplan Holtingerveld (het beheerplan). GS hebben het ontwerp beheerplan ter inzage gelegd. Geïnteresseerden hebben de gelegenheid gebruik om zienswijzen in te dienen. GS hebben kennisgenomen van de zienswijzen naar aanleiding van het ontwerp beheerplan. De zienswijzen zijn in deze Nota van Antwoord verwerkt. In dit document is terug te lezen waarom zienswijzen wel of niet tot aanpassing van het beheerplan hebben geleid.

1.1. Gevolgde procedure

Bij de voorbereiding van het beheerplan is afdeling 3.4 Uniforme openbare voorbereidingsprocedure van de Algemene wet bestuursrecht gevolgd.

Op 14 april 2026 hebben GS het ontwerp-beheerplan Holtingerveld vastgesteld. In het beheerplan staat beschreven hoe het gebied wordt beschermd, beheerd en ontwikkeld aan de hand van leefgebieden en soorten die behouden moeten blijven of meer ontwikkelkansen moeten krijgen (instandhoudingsdoelstellingen). Daarbij wordt beschreven in hoeverre deze doelen al zijn behaald en welke maatregelen nodig zijn om ze te bereiken. Het Natura 2000-beheerplan is een verplicht programma onder de Omgevingswet.

De betreffende stukken lagen vanaf maandag 20 april t/m 31 mei 2026 ter inzage. Gedurende deze zes weken kon eenieder een zienswijze op het ontwerp beheerplan indienen.

1.2. Reacties op het Ontwerp beheerplan

Er zijn 16 zienswijzen ingediend op het ontwerp beheerplan. De zienswijzen zijn afkomstig van particulieren, terrein beherende instanties, landbouwbedrijven en andere organisaties.

1.3. Verdere procedure

Op 29 september 2026 hebben GS deze nota en het definitieve Natura 2000-beheerplan Holtingerveld vastgesteld. Indieners die op het ontwerp beheerplan hebben gereageerd of belanghebbenden aan wie redelijkerwijs niet kan worden verweten dat zij geen zienswijzen op het ontwerp beheerplan naar voren hebben gebracht, kunnen binnen zes weken na bekendmaking van het vaststellingsbesluit een beroepsschrift indienen bij de Rechtbank Noord-Nederland. Voor meer informatie over het indienen van een beroepsschrift verwijzen wij u naar www.provincie.drenthe.nl/loket/klachten-bezwaar/bezwaar-beroep.

1.4. Leeswijzer

In hoofdstuk twee wordt een overzicht gegeven van de wijze waarop het beheerplan is aangepast als gevolg van de reacties. In hoofdstuk drie zijn de zienswijzen op het ontwerp beheerplan voorzien van een reactie. De kolom "Zienswijzen" bevat de betreffende reactie van de inspreker. In de kolom "Reactie op zienswijze" is de reactie beantwoord waarbij in kolom "Gevolgen", indien van toepassing, aangegeven is op welke wijze de reactie is verwerkt.

2. WIJZIGINGEN ONTWERP NATURA 2000-BEHEERPLAN HOLTINGERVELD

Wijzigingen naar aanleiding van zienswijzen:

- Opnemen van benoemde interne beheermaatregelen in tabel 5.2 , te weten maaien en afvoeren voor H2310 en exotenbestrijding voor alle habitattypes.
- Toevoeging aangaande monitoring en beschrijving van de brede geelgerande waterroofkever (hoofdstuk 6.1.2. en 3.2.2.)
- De onderschriften van de tabellen met typische soorten in hoofdstuk 4 zijn aangepast om te verduidelijken welke gegevens zijn gebruikt.
- Aanpassing van de tekst in hoofdstuk 7.1 met betrekking tot het OMB om te verduidelijken dat er geen nieuwe werkgroep wordt opgestart, maar wordt verwezen naar de bestaande overlegstructuur.
- Aanpassing van de tekst in hoofdstuk 7.5 waarin ten onrechte werd verwezen naar een beheercommissie.

Ambtshalve wijzigingen:

- Op 1 juli 2026 is het programma Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe (TLGD) vastgesteld door de Provinciale Staten. Het TLGD geeft invulling aan de benodigde maatregelen buiten het gebied. In het beheerplan is paragraaf 1.5.4 over het TLGD daarom uitgebreid.

3. ZIENSWIJZEN EN REACTIES

ZIENSWIJZEN EN REACTIES		
1.	namens Natuurmonumenten	
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Dank voor uw berichtgeving omtrent de terinzagelegging van het ontwerp N 2000 Beheerplan Holtingerveld. Wij willen u graag op voorhand bedanken voor de wijze waarop u de participatie heeft vormgegeven, de brede participatie in de N2000 Adviesgroep, de gebiedsgroep en de deelname in de werkgroep waarbij we vooral onze ecologische kennis en expertise rondom dit specifieke N2000 gebied hebben kunnen inbrengen. Namens Natuurmonumenten stuur ik u hierbij onze reactie op het plan en de bijbehorende stukken. De natuur vormt de basis van ons bestaan. Herstel van de biodiversiteit is nodig, want het gaat niet goed met de natuur in Nederland. De evaluatie van dit N2000 beheerplan laat zien hoe belangrijk het is om de druk op de natuur te verlagen. Zoals de reductie van stikstof die zorgt voor vermesting en verzuring door het nemen van brongerichte maatregelen en het tegengaan van vervuilende stoffen die niet in de natuur thuishoren. Het oplossen van knelpunten ten aanzien van droogte zodat er voldoende water van goede kwaliteit beschikbaar is en te werken aan systeemherstel. En te zorgen voor de realisatie van ecologische verbindingen (connectiviteit) tussen natuurgebieden om genetische uitwisseling en de verspreiding van planten en dieren mogelijk te maken. De natuur kan niet langer wachten. Nu investeren in natuur betekent investeren in onze eigen toekomst en die van onze (klein)kinderen. We zien dat het voorliggende concept N2000 beheerplan op basis van een gedegen inhoudelijke analyse is geëvalueerd. De eerder uitgevoerde Natuurdoelanalyses zijn daarin een belangrijke bouwsteen geweest. En passende maatregelen die nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te behalen zijn beschreven. Hierbij is gebruik gemaakt van de kennis en inzichten van het onderliggende systeem en zijn knelpunten en drukfactoren benoemd die het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan. Op deze manier geeft het beheerplan inzicht in activiteiten binnen en buiten de begrenzing van het gebied die invloed hebben op de instandhoudingsdoelstellingen.		

1 Concretisering van de doelen In het beheerplan (1.3.2. Doel en functie van het beheerplan) is aangegeven dat in een N2000 Beheerplan instandhoudingsdoelen voor de verschillende habitats en soorten worden uitgewerkt in omvang, ruimte en tijd. “ Van deze doelstellingen wordt beschreven wat de oppervlakte is en hoeveel het oppervlak kan uitbreiden (omvang), waar ze zich bevinden en waar uitbreiding mogelijk is (ruimte) en wanneer de doelstelling bereikt is voor het oppervlak en de kwaliteit (tijd)”. Een concrete uitwerking van de doelen ontbreekt echter in het voorliggende beheerplan. Er is niet aangegeven in welke mate uitbreiding en/of kwaliteitsverbetering wordt nagestreefd en op welke termijn deze doelen gerealiseerd moeten worden. Hiermee missen concrete doelen en kan het plan straks niet goed geëvalueerd worden. Voor de habitattypen met een uitbreidingsdoelstelling is wel aangegeven waar en in welke hoeveelheid dit gerealiseerd zou kunnen worden. Dit is positief, onduidelijk blijft echter op hoe veel wordt ingezet en op welke termijn. We willen u vragen om dit nader te concretiseren en doelen SMART te definiëren. Daarbij willen we er graag op wijzen dat het projectgebied Holtingerveld Noord groter is dan is aangegeven op de kaart (ook buiten N2000 - gebied) en daarmee mogelijk uitbreidingsmogelijkheden voor vochtige heide en heischraal grasland worden gemist.	<i>Concretiseren van doelen</i> Het Natura-2000 beheerplan heeft de uitbreidingslocaties qua oppervlakte binnen het gebied verder verduidelijkt. Kwaliteitsverbetering is voornamelijk moeilijk te duiden omdat een eenduidige landelijke werkwijze voor kwaliteit nog niet is geconcretiseerd. Wij wachten daarvoor op de resultaten van het landelijke Verbeterprogramma VHR-Monitoring. Het N2000-beheerplan ziet slechts op het Natura 2000-gebied zelf en dus niet op de gebieden hierbuiten. Vanuit het beheerplan wordt daarom geen (aanvullende) inzet gepleegd om buiten het Natura 2000-gebied habitattypen te realiseren. Wel houden we met deze opgave rekening bij benodigde maatregelen.	Geen wijzigingen
2 Uitvoeringstermijnen In het beheerplan , hoofdstuk 4 (samengevat in tabel 4.34 Samenvattende tabel doelbehaling Holtingerveld) blijkt duidelijk dat het overgrote deel van de doelen niet gehaald is in de afgelopen periode. Verschillende habitattypen komen op een kleinere oppervlakte voor en de kwaliteit verslechtert. De drukfactoren worden duidelijk beschreven. De urgentie om maatregelen uit te voeren is duidelijk aangetoond op basis van onder andere de natuurdoelanalyse. In dat licht is het teleurstellend dat aan de benoemde maatregelen geen termijn is gekoppeld, waardoor verdere verslechtering kan optreden . Hierbij willen wij u dan ook nadrukkelijk wijzen op het geldende verslechtingsverbod van de Habitat Richtlijn. We willen u dan ook vragen om aan de geformuleerde maatregelen uitvoeringstermijnen te koppelen en minimaal aan te geven welke maatregelen de komende beheerplanperiode worden uitgevoerd .	<i>Uitvoeringstermijnen en financiering</i> Het Natura-2000 beheerplan heeft aangegeven welke maatregelen financieel geborgd zijn. Deze zijn aan een uitvoeringstermijn gekoppeld via de daartoe beschikbare financiële middelen. Maatregelen die financieel niet geborgd zijn melden we aan voor nieuwe financieringsregelingen. Dan volgt op dat moment een uitvoeringstermijn. Ook geeft het TLGD een uitvoeringstermijn aan aanvullende stikstofreducerende maatregelen. <i>Financiering</i> Zoals indiener constateert heeft de provincie onvoldoende financiële middelen om alle maatregelen	Geen wijzigingen

3.1 Financiering en borging uitvoering Voor alle maatregelen geldt dat er voldoende financiële middelen gereserveerd moeten worden om de uitvoering te kunnen realiseren. Een deel van de maatregelen die in het beheerplan zijn benoemd worden (gedeeltelijk) gefinancierd uit Programma Natuur fase 2. Duidelijk is dat deze middelen onvoldoende zijn voor de uitvoering van alle maatregelen inclusief de aanvullende monitoring . Voor sommige onderdelen is de dekking niet of gedeeltelijk ingeregeld. Gezien de urgentie van de te nemen maatregelen hebben wij de vraag hoe de Provincie dit gaat inregelen. Wij willen u dan ook adviseren om hierover het gesprek met het Rijk aan te gaan. Concreet missen we in de tabel in hoofdstuk 7.3 (Dekking en maatregelen) financiële dekking voor de volgende maatregelen: - Opslag verwijderen (niet gedekt) - Exotenbestrijding (onvoldoende gedekt) - Plaggen en nabekalken (niet gedekt) - Runderbegrazing (niet gedekt) - Onderzoek Kolonieveen (niet gedekt) - Begrazing (wolvenproof) inclusief inrichting, voorzieningen en onderhoud (niet gedekt) Daarnaast ontbreekt in de tabel de financiering voor onderzoek aan niet gesprongen explosieven (NGE). Dit is onvermijdelijk onderzoek bij het uitvoeren van maatregelen in het Holtingerveld waarbij de bodem wordt beroerd. 3.2 Regulier beheer Voor de instandhouding van de N2000 habitattypen is het belangrijk dat wij het reguliere beheer uitvoeren. Het reguliere beheer is in hoofdstuk 4 beschreven bij de verschillende habitattypen. Wij willen u vragen hierbij op te merken dat dit reguliere beheer vergunning vrij kan worden uitgevoerd binnen het N2000 -gebied. Daarin missen we de volgende beheermaatregelen: - H4010 Vochtige heide/ H4130 Droge heide; opslag verwijderen en branden , - H6230 Heischraalgrasland; opslag verwijderen , - H7110 Actieve hoogveentjes; opslag verwijderen , - H7150 Pioniersvegetaties met snavelbiezen; opslag verwijderen , - H1166 Kamsalamander; opslag verwijderen en gefaseerd schonen van poelen 3.3 Interne maatregelen Om de doelen te behalen worden verschillende (overlevings)maatregelen benoemd. In onze ogen zijn dit noodzakelijke maatregelen. Helaas is niet benoemd op welke oppervlakte deze maatregelen genomen moeten worden. De maatregelen zijn noodzakelijk, maar deze verdere intensivering van het beheer van het Holtingerveld is echter niet wenselijk onder andere in verband met het negatieve effect op aanwezige reptielen en insecten . En kunnen ons inziens daardoor slechts van tijdelijke aard zijn. Deze maatregelen zijn uiteindelijk ook niet toereikend voor het tegengaan van verdere	die zijn opgenomen in het beheerplan Holtingerveld te financieren. Financieringstekort voor de uitvoering van het natuurbeleid is een landelijk probleem. Via het Interprovinciaal Overleg (IPO) worden de tekorten in beeld gebracht. In de kamerbrief “Weer ruimte voor boer, natuur en bouw: maatregelpakket voor landbouw, natuur en stikstof” van 26 juni jl. heeft het Rijk aangegeven om met provincies in gesprek te gaan om te komen tot nieuwe langjarige bestuurlijke afspraken over de inrichting en invulling van het natuurbeleid in Nederland (Natuurpact 2.0). Wij hopen dat de uitkomsten van deze gesprekken positief zullen zijn en wij in de toekomst over voldoende financiële middelen beschikken om alle beoogde maatregelen uit te kunnen voeren. <i>Regulier beheer</i> Regulier beheer is conform artikel 1.1, bijlage A Omgevingswet geen Natura 2000-activiteit en daarmee vergunningvrij. Dit is daarom niet expliciet in het beheerplan opgenomen. <i>Interne maatregelen</i> De provincie herkent zich in het beeld van de indiener dan naast interne ook externe maatregelen nodig zijn. Dit wordt benoemd in het beheerplan en de uitvoering wordt mede vormgegeven in het TLGD. Ten aanzien van de interne beheermaatregelen stelt de provincie vast dat	Geen wijzigingen Genoemde maatregelen H2310 en
---	--	--

verslechtering en het realiseren van de doelen. Het realiseren van externe maatregelen om het effect van drukfactoren tegen te gaan zijn dan ook van essentieel belang. De interne N2000 maatregelen staat benoemd in de tekst van hoofdstuk 4 zijn samengevat in tabel 5.2. Daarin missen we de volgende maatregelen: - H2310 Stuifzandheide; Maaïen en afvoeren, - H2330 Zandverstuïvingen; Harken en afvoeren grijs kronkelsteeltje, - H4010 Vochtige Heide/ H4030 Droge Heide; Maaïen en harken en vervolgens inbreng van soorten, - H4030 Droge Heide ; Mogelijk zeer kleinschalig akkeren (met bemesting) om verzuring op heide tegen te gaan en nectaraanbod te vergroten , - H6230 Heischraal grasland; Maaïen, harken en inbrengen van soorten, - H6230 Heischraal grasland; Potentieel waardevolle graslanden (huidig N12.02 graslanden) scheuren en/of frezen, evt. bekalken en inbreng van maaisel en soorten, - H7110B Actieve hoogveentjes; uitvoeren LESA (geen advies voor LESA, maar daadwerkelijk uitvoeren LESA). - Exotenbestrijding staat genoemd bij H4010/H4030, maar dit geldt voor alle habitattypen en heeft betrekking op alle voorkomende, en nieuw te verschijnen invasieve exoten (waaronder Amerikaanse rivierkreeft) - Maatregelen om de recreatieve druk worden niet benoemd in de tabel, maar worden in eerdere hoofdstukken wel benoemd (verplaatsen hondenloslooplegebied, afsluitingen in het broedseizoen en afsluiten van fietspaden en/of openbare wegen. - Maatregelen tegen natuurbranden zijn in tabel 5.2 opgenomen onder systeemmaatregelen. Dit is echter geen systeemmaatregel, maar een maatregel voor de veiligheid. We willen graag opmerken dat hier een plan voor moet worden opgesteld in overleg en afstemming met de terreinbeheerders met inachtneming van de belangrijkste natuurwaarden en habitattypen . Daarbij bestaat de wens dat deze maatregelen waar mogelijk ook bijdragen aan ecologische verbindingen tussen verschillende heideterreinen. - Onderzoeksmaatregelen naar genetische vitaliteit van de reptielenpopulaties en het in kaart brengen van aanwezige reptielenpopulaties . Van geïsoleerder terreinen is bekend dat populaties te leiden hebben van inteelteffecten, waardoor de vitaliteit van reptielen (kenmerkende soorten van diverse HR -typen) afneemt. Van belang is te weten in hoeverre dit ook in het Holtingerveld speelt. 4 Systeemherstel/ Externe maatregelen Zoals al opgemerkt is het voor het behalen van de N2000 doelen van essentieel belang, en urgent , dat naast de genoemde interne maatregelen juist de drukfactoren worden weggenomen en dat vraagt om het nemen van externe	de maatregelen maaïen en afvoeren voor H2310 en de maatregel exotenbestrijding wel worden benoemd in het beheerplan maar niet consequent terugkomen in de samenvattende tabel 5.2. Dit wordt aangepast. De door indiener voorgestelde maatregelen voor het harken en inbreng van soorten voor H4010, H4030 en H6230, maaïen en afvoeren voor H2310 en het kleinschalig akkeren voor H4030 zijn nieuwe maatregelen die nog niet zijn besproken in de werkgroep en het gebiedsproces. In het kader van zorgvuldigheid vraagt de Provincie indiener om deze voorstellen in te brengen in de werkgroep Onderzoek, Monitoring en Beheer (OMB) voor het Holtingerveld. De voorgestelde maatregelen voor H6230 vallen onder de ontwikkeling Havelterberg/meerkamp en Holtingerveld noord. Hiervoor is een ontwikkelplan opgesteld waaruit de benodigde maatregelen volgen. Voor H7110B wordt reeds een LESA geadviseerd in het beheerplan. Ten aanzien van recreatiedruk wordt daarnaast gerefereerd aan het onderzoek van Brinkman et al. (2023), dat een aantal suggesties geeft voor maatregelen om de drukfactor recreatie in het Holtingerveld te verminderen. In paragraaf 5.3.3 is opgenomen dat de komende planperiode een meer concrete aanpak voor geformuleerd wordt om de recreatie op de Natura 2000-waarden te verminderen.	exotenbestrijding zijn toegevoegd aan tabel 5.2 Geen wijzigingen Geen wijzigingen Geen wijzigingen
--	--	--

maatregelen. We hebben het dan vooral over het nemen van brongerichte maatregelen, het tegengaan van negatieve invloed op oppervlakte - en grondwatersysteem en het werken aan systeemherstel. We vinden het dan ook belangrijk dat dit concept beheerplan duidelijk in beeld brengt wat er aan externe maatregelen moet gebeuren en onder welke randvoorwaarden. Uit de zorgvuldig uitgevoerde landschaps-ecologische systeem analyses (LE SA) per deelgebied en hydrologisch onderzoek komen maatregelen naar voren die nodig zijn. Benoem deze maatregelen en neem ze op in de maatregelentabel en koppel hier een termijn van uitvoering aan. En maak de vertaalslag van oplossingsrichtingen die benoemd worden in hoofdstuk 5 naar concrete opgaven (doelen) voor het gebiedsproces. Het N2000 beheerplan wordt daarmee leidend voor het gebiedsproces. De uitvoering (het hoe) van opgaven buiten het N2000 gebied en het maken van nadere gebiedsuitwerkingen kunnen dan vervolgens plaats vinden in een gebiedsgerichte aanpak in een programma zoals het TLGD. De opgaven ten aanzien van het verlagen van alle drukfactoren en voor systeemherstel dienen in het N2000 beheerplan nader geconcretiseerd te worden. Hier dienen tevens SMART uitvoeringstermijnen aan gekoppeld te worden. We denken daarbij aan concrete doelen voor: - het verminderen van de stikstofdepositie (in 2030 vo ldoet 50% aan de KDW) - herstel van regionale grondwatersysteem (vermindering effecten drinkwaterwinning, beregning en drainage, verdrogende werking Wapserveense bovenleiding, verbeteren infiltratiegebieden, etc.) - het wegnemen van effecten van bestrijdingsmiddelen - creëren van ecologische verbindingen (naar welke gebieden, hoe zien deze verbindingen er minimaal uit?) - verminderen van recreatieve druk (meer recreatieve verbindingen en mogelijkheden in omliggende gebied; fietsroutes, hondenlosloopgebied) In de volgende paragrafen wordt dit nader toegelicht. 4.1 Overgangsgebieden Het belang om snel maatregelen te nemen wordt ook benadrukt door de Ecologische Autoriteit; - Met alleen beheer en lokale natuurherstelmaatregelen zijn de natuurdoelen niet meer duurzaam te behouden. Om verdere verslechtering te voorkomen en natuurdoelen op termijn te kunnen halen is het belangrijk snel aanvullende maatregelen te nemen. Dit zijn bijvoorbeeld bronmaatregelen om de stikstofdepositie te verminderen en hydrologische herstelmaatregelen binnen én buiten het Holtingerveld. (advies EA) We willen graag de conclusie van het Consortium PBL -Deltares -RIVM -WUR ten aanzien van het MCEN -maatregelenpakket benadrukken; “ Zonder maatregelen rondom Natura 2000 -	<i>Natuurbrandbeheersing</i> Ten aanzien van natuurbrandbeheersing werkt de provincie samen met de Veiligheidsregio Drenthe en onze partners, waaronder Defensie, het Rijksvastgoedbedrijf en overige terreinbeheerders, aan het in beeld brengen van natuurbrandrisico's en de maatregelen die nodig zijn om deze risico's te beheersen en een effectieve bestrijding mogelijk te maken. De uitwerking van dergelijke maatregelen vindt plaats in overleg en afstemming met de betrokken terreinbeheerders, waaronder Natuurmonumenten, met inachtneming van de aanwezige natuurwaarden, overige belangen en gebiedsspecifieke randvoorwaarden. De provincie onderschrijft daarbij het belang van een integrale benadering. Daarbij zien we ook kansen om bij de verdere uitwerking van natuurbrandbeheersingsmaatregelen te verkennen hoe deze, waar passend en haalbaar, kunnen bijdragen aan bredere natuurdoelen. <i>Onderzoek reptielenpopulaties</i> Het beheerplan wijst niet op een afname van de populatie of op een afname van genetische vitaliteit als knelpunt en geeft daarmee vooralsnog geen aanleiding tot nader onderzoek hiernaar, in relatie tot dit beheerplan. <i>Systeemherstelmaatregelen</i> In het Natura 2000-beheerplan geven we aan welke drukfactoren er zijn in het Natura 2000-gebied en tot	Geen wijzigingen Geen wijzigingen Geen wijzigingen
---	---	---

gebieden kan achteruitgang niet gestopt worden ". Dit kan door het instellen van 'overgangsgebieden'. 'Overgangsgebieden' zijn, overwegend agrarische, gebieden grenzend aan Natura 2000 gebieden. Opgaven voor biodiversiteit, stikstof, klimaat, water en landbouw kunnen in deze overgangsgebieden gelijktijdig aangepakt worden. Hier liggen in onze ogen wellicht ook kansen voor de ontwikkeling van extensieve en meer natuurinclusieve vormen van landbouw in overgangsgebieden die tevens op andere vlakken een positieve bijdrage kunnen leveren aan de realisatie van opgaven en het wegnemen/verminderen van drukfactoren. Waarbij het essentieel is dat de betreffende agrariër een vergoeding ontvangt of gecompenseerd wordt voor de diensten die worden geleverd. 4.2 Drukfactor Stikstof Het Programma Stikstofreductie en Natuurherstel is het landelijk programma met als hoofddoelstelling om de instandhoudings-doelstellingen te bereiken. Het PSN onderscheidt natuurherstelmaatregelen en stikstofbronmaatregelen. "In de NDA ① staat dat stikstofdepositie en verdroging de belangrijkste knelpunten voor het gebied zijn. De hoge stikstofdepositie leidt tot verzuring, vermesting en een versnelde successie." De NDA concludeert dat voor het halen van de natuurdoelen overlevingsmaatregelen, aanvullende (hydrologische) herstelmaatregelen en een aanzienlijke vermindering van stikstofdepositie nodig zijn. De NDA stelt verder dat overlevingsmaatregelen niet blijvend kunnen worden uitgevoerd waardoor de vermindering van de stikstofdepositie des te belangrijker is." (Bron: advies Ecologische Autoriteit) ② Het is essentieel dat er brongerichte maatregelen worden genomen om de stikstofdepositie te reduceren. De drukfactoren vermesting en verzuring op systeemniveau kunnen alleen via externe maatregelen worden opgelost. Voor de brongerichte maatregelen verwijst u naar de gebiedsgerichte aanpak en het gebiedsprogramma's 'Toekomst gericht Landelijk Gebied Drenthe' (TLGD) ⑦. In een gezamenlijke reactie hebben wij op 27 maart 2026 onze zienswijze gegeven op het ontwerpprogramma. Hierin hebben wij onder andere aangegeven dat de aanpak nog onvoldoende is uitgewerkt. U moet de (provinciale) generieke norm voor de melkveehouderij en de aanpak voor niet -grondgebonden veehouderij nog vaststellen, het is nog niet duidelijk hoe de gebiedsgerichte aanpak eruit gaat zien en is er ook nog geen zicht op de resterende opgave in het kader van additionaliteit. Het gebiedsprogramma is, net als de nog niet uitgewerkte	welke knelpunten dit leidt. Waar deze drukfactoren buiten het Natura 2000-gebied opgepakt moeten worden, is dit benoemd. Hiermee is dit geagendeerd voor de (gebieds)processen en -aanpakken die de komende tijd gaan lopen, onder andere in het kader van het TLGD. <i>Overgangsgebieden</i> In het N2000-beheerplan laten we de oplossing voor het wegnemen van externe drukfactoren aan het gebiedsproces in het TLGD over, zodat er in gebiedsprocessen ruimte is om hier een gebiedseigen invulling aan te geven. Al-dan-niet gesteund door bijbehorend flankerend beleid, zoals vergoedingen. <i>Stikstof en TLGD</i> In het Natura 2000-beheerplan beschrijven wij de drukfactoren die het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan en de maatregelen die nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te halen. Waar mogelijk worden deze maatregelen concreet beschreven, maar in sommige gevallen is nader onderzoek nodig of moeten maatregelen verder uitgewerkt worden in een gebiedsproces. Dit geldt met name voor maatregelen die buiten het gebied genomen moeten worden of maatregelen die directe effecten hebben buiten het gebied. Het Programma TLGD dat op 1 juli 2026 is vastgesteld geeft hier invulling aan voor maatregelen buiten het gebied. In het bijzonder wijzen wij op de hoofdstukken 4 en 5 van het TLGD waarin de aanpak voor de natuur-, water- en stikstofopgave uiteen wordt gezet. Voor wat betreft de natuur- en wateropgaven zijn in het bijzonder de hotspots van belang (hoofdstuk 5) en de	Geen wijzigingen Geen wijzigingen
--	---	---

bronmaatregelen van het PSN, echter van cruciaal belang voor de Natura 2000 -gebieden en het behalen van een Gunstige Staat van Instandhouding. Tegelijkertijd zijn er resultaatverplichtingen gesteld zijn in de Wet en het Besluit stikstofreductie en natuurverbetering. In het Koersdocument ‘Drentse aanpak stikstof’ (2021) ③ werd gesproken over gebiedsagenda’s en de borging van de gebiedsopgaven waaronder de reductie van stikstof per deelgebied. In deze koersnotitie werd aangegeven dat het borgen van de plannen gebeurt in de beheerplannen voor de desbetreffende Natura 2000 gebieden (pagina 18). Het Natura 2000 -beheerplan is onder de Omgevingswet een “verplicht programma” en wordt gezien als een beleidsdocument . In het voorliggende concept beheerplan wordt ten aanzien van de brongerichte maatregelen echter verwezen naar het gebiedsprogramma Toekomst gericht Landelijk Gebied Drenthe (TLGD)⑦. Het is voor ons nu onduidelijk hoe de borging en verankering van brongerichte maatregelen rondom dit specifieke N2000 gebied en voor de andere stikstofgevoelige Natura 2000 gebieden in Drenthe in beleid zal plaatsvinden. En welke stikstofreductie voor welk N2000 gebied in welk tijdvak wordt bereikt. Naast een generieke reductie vraagt dat ook om een gebied specifieke reductie van stikstof. Wij willen u nadrukkelijk vragen om duidelijkheid te geven wat de opgaven voor het Holtingerveld zijn en hoe dit geborgd wordt en in een (GGA) gebiedsgerichte aanpak wordt vormgegeven . 4.3 Verdroging Uit een recente analyse van de grondwatersituatie in het Holtingerveld (Van der Linden, 2022) blijkt dat de grondwaterstand nagenoeg overal te laag is voor de vegetaties of habitattypen die er voorkomen. “De verdroging hangt samen met te lage grondwaterstanden en een verminderde aanvoer van basenrijk grondwater, waardoor verzuring optreedt.” (Bron: advies van de EA) De oorzaak van de drukfactor hydrologie speelt op regionale en soms nog op lokale schaal. Regionale grondwaterstandsaling is in het Holtingerveld het grootste knelpunt. Deze daling wordt veroorzaakt door het cumulatieve effect van omliggende grondwateronttrekkingen voor drinkwaterwinning en door de landbouw (drainage, beregening) , in combinatie met een intensieve ontwatering en afwatering in de beekdalen van de Wapserveense Aa, Oude Vaart en	aanpak in de gebieden om Natura 2000-gebieden heen (paragraaf 4.2.3 en hoofdstuk 5). De zienswijze, kortom, heeft primair betrekking op het TLGD en leidt niet tot wijzigingen in het Natura 2000-beheerplan. <i>Verdroging en hydrologie</i> In het beheerplan is aangegeven dat in de verschillende LESA's die lopen de knelpunten worden uitgediept. Interne maatregelen, zonder impact op het externe gebied, kunnen als vanzelfsprekend genomen worden. Ook als dit grotere ingrepen betreft. We vragen de gebiedseigenaar hier ook voor eigen input, op basis van de nieuwe kennis die wordt opgedaan vanuit de LESA's. Verdere uitwerking zal aan bod komen in de werkgroep OMB. Externe maatregelen zijn onderdeel van het gebiedsproces van het TLGD.	Geen wijzigingen
--	--	-------------------------

via de Wapserveense Bovenleiding. Hierdoor is de grondwaterstand niet meer toereikend om aan de ecologische vereisten van de habitattypen in het systeem te voldoen (RoyalHaskoning 2024a). Grondwaterstanden zakken te ver uit in de zomer en het verschil tussen zomer - en winterwaterstanden is te groot en neemt toe. Ook in de lokale hydrologische systemen binnen het Holtingerveld doen zich problemen voor. Veel plekken waar vochtige heide en vennen voorkomen zijn in het verleden ontwaterd met greppels om het veen te kunnen winnen. Hierdoor zijn veel van deze systemen aangetast, waardoor stagnerend water te snel wordt afgevoerd en verdroging optreedt. Daarnaast zorgen bomen in het intrekgebied van de vennen voor een sterkere verdamping, waardoor de lokale grondwaterstromen verminderen. Voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen zijn er daarom maatregelen nodig om de invloed van het regionale grondwater te herstellen en lokale hydrologische problemen op te lossen. Het is belangrijk dat deze twee sporen beide worden opgepakt en nader worden geconcretiseerd en vertaald worden naar effectieve interne en externe hydrologische herstelmaatregelen . Het is essentieel om de geplande LESA 's zo spoedig mogelijk uit te voeren en de uitkomsten te vertalen naar concrete maatregelen. Tevens willen wij u wijzen op het advies dat de Ecologische Autoriteit op dit onderdeel heeft afgegeven. “Omdat verslechtering moet worden voorkomen ”, adviseert de Ecologische Autoriteit om niet langer te wachten met het uitvoeren van maatregelen, waarvan zeker is dat ze nodig en effectief zijn. Hiermee kan ook voorkomen worden dat het behalen van de doelen moeilijker wordt. Het formuleren en vervolgens uitvoeren van aanvullende effectieve hydrologische maatregelen binnen én buiten het Natura 2000 -gebied is dan ook urgent (ook in relatie tot klimaatverandering) . Dit geldt bijvoorbeeld voor: - Het uitvoeren van hydrologische maatregelen binnen en buiten het Natura 2000 -gebied waarvan zeker is dat ze effectief zijn. Het verwijderen van drainage en het dempen/verondiepen van greppels en andere watergangen in het Natura 2000 -gebied. - Het beperken van grondwateronttrekkingen voor beregening van (landbouw)gewassen in de directe omgeving van het N2000 -gebied; - Het beperken van drainage van de percelen in het omringende landbouwgebied; - Het verhogen van de drainagebasis en het omleggen van watergangen in de omgeving van het Holtingerveld . Buiten het gebied gaat het onder andere om het omleggen van de Wapserveense waterleiding. - Volgens de NDA hebben drainage en		
--	--	--

grondwateronttrekkingen voor berekening van (landbouw)gewassen buiten het Holtingerveld negatieve effecten op het grondwaterniveau binnen het Holtingerveld. ” Het is belangrijk dat instandhoudingsdoelen worden bereikt en dat er vanuit het voorzorgsprincipe en verslechteringsverbod maatregelen worden genomen en de knelpunten die nu veroorzaakt worden door bijvoorbeeld grondwateronttrekkingen worden opgelost . Tegelijk liggen er ten aanzien van het grondwater opgaven die samenhangen met de KRW opgaven. Dit maakt ons inziens dat opgaven en maatregelen nog nader worden geconcretiseerd moeten worden in het nu voorliggende concept N2000 beheerplan. We willen u dan ook nadrukkelijk vragen om dit nader uit te werken . 4.4 Drukfactor bestrijdingsmiddelen Natuurmonumenten vindt dat bestrijdingsmiddelen niet thuishoren in de natuur. In het concept beheerplan wordt aangegeven dat op meerdere plekken in het N2000 -gebied de aanwezigheid van bestrijdingsmiddelen is vastgesteld. Bestrijdingsmiddelen hebben een negatief effect op flora en fauna, hoe groot de negatieve gevolgen op de ecologie (planten, insecten etc.) zijn is nog niet volledig duidelijk. We zien in de praktijk een toename van lelie - en bollenteelt binnen een zone van circa drie kilometer rond het Natura 2000 gebied. Van deze teelten is bekend dat er veel bestrijdingsmiddelen gebruikt worden **. In het beheerplan heeft u aangegeven dat er onderzoek nodig om preciezer vast te stellen hoe groot het negatieve effect van bestrijdingsmiddelen is op de insecten - en vogelstand. Dit laat onverlet dat dergelijke stoffen niet thuishoren in een natuurgebied en de druk op de natuur verder doen toenemen. Het is bekend dat veel van de aangetroffen pesticiden al in lage dosering zeer giftig zijn voor bijvoorbeeld bijen, vlinders en zweefvliegen. Tevens is geconstateerd dat deze drukfactor relevant en mogelijk relevant is ten aanzien van de instandhoudingsdoelen voor verschillende Habitattypen en specifieke soorten. Hiervoor willen wij u wijzen op de jurisprudentie en de recente uitspraak van de Raad van State op 2 april 2025 in zaaknummer 19/1028 die betrekking heeft op het Holtingerveld. De drukfactor verontreiniging door pesticiden kan niet met interne maatregelen verzacht of bestreden worden. Dit moet door middel van externe maatregelen opgelost worden ook om drift en verspreiding via lucht en water te voorkomen. Er zal vanuit het voorzorgsprincipe	<i>Bestrijdingsmiddelen</i> De zorg van de indiener wordt herkend. Daarom is in 2026 een onderzoek gestart naar verspreiding van gebiedsvreemde stoffen in enkele Natura 2000 gebieden. Uit dit onderzoek moet blijken in welke mate het huidige gebruik van gewasbeschermingsmiddelen een rol speelt in het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen en welke maatregelen hiertegen genomen kunnen worden. Metingen in Natura 2000 gebieden zijn hier onderdeel van.	Geen wijzigingen
--	---	-------------------------

voorkomen moet worden dat deze stoffen in het N2000 gebied terecht komen . Het N2000 beheerplan geeft echter geen duidelijkheid door welke maatregelen dit geborgd zal worden. We zijn het met u eens dat instandhoudingsmaatregelen om de effecten van bestrijdingsmiddelen in het gebied uit te sluiten , buiten het Natura 2000 -gebied zullen moeten gebeuren. Het N2000 beheerplan en de Provinciale Omgevingsverordening zijn in onze ogen de plekken waarin opgaven worden vastgelegd om aan de instandhoudingsdoelen te kunnen voldoen en verslechtering vanuit het voorzorgsprincipe te voorkomen . Dit aspect wordt ook onderstreept in een door Natuur&Milieu gepubliceerd rapport “Bestrijdingsmiddelen in Nederlandse natuur en water (Schending van Europese verplichtingen)” (mei 2024)④. Dit rapport geeft tevens op basis van een inventarisatie en analyse concrete aanbevelingen en maatregelen die genomen kunnen worden. Tevens willen wij u wijzen op de wettelijke eisen die zijn vastgelegd in de Natuurherstelverordening (Natuurherstelwet) die zich onder meer richt op het herstel van ecosystemen (art. 5) zich ook richt op het herstel van Bestuiverpopulaties (art. 10). In de onlangs door PBL gepubliceerde Reflectie op het MCEN maatregelpakket ⑤ wordt ook sterk aanbevolen om restricties op gebruik gewasbeschermingsmiddelen in bufferzones in het agrarisch gebied rondom natuurgebieden te hanteren. Voor de handelingsmogelijkheden van de provincie zou ik u graag willen verwijzen naar de onlangs verschenen handreiking van Natuur & Milieu en Urgenda “Provinciale handleiding Regulering bestrijdingsmiddelen” ⑥. De provincie heeft als bevoegd gezag mogelijkheden om dit door algemene en maatwerkregels goed in te regelen in de Omgevingsverordening. In het N2000 beheerplan kunt u dan verduidelijken wat het beleid is ten aanzien van bestrijdingsmiddelengebruik in en rond om een N2000 gebied. We willen u dan ook nadrukkelijk vragen om vanuit het ‘verslechteringsverbod’ zowel de opgave als de maatregelen ten aanzien van de drukfactor bestrijdingsmiddelen nader te concretiseren in het nu voorliggende concept N2000 beheerplan. Naast het nemen van concrete maatregelen zijn ook de monitoring en aanvullend onderzoek belangrijke aspecten. Het verrichten van metingen in de terreinen ten aanzien van bestrijdingsmiddelen zal in onze ogen een onderdeel moeten zijn van het beheerplan. *(zie tabel 2.1 in “Bestrijdingsmiddelen in Nederlandse natuur en water” Publicatie N&M)		
---	--	--

4.5 Ecologische verbindingen De kracht van het Natuur Netwerk Nederland wordt gevonden door het realiseren van ecologische verbindingen tussen gebieden. Goed functionerende ecologische verbindingzones van voldoende omvang zijn essentieel voor het goed laten functioneren van het NNN en ook voor het behalen van de N2000 doelen . We willen u dan ook vragen om deze opgaven een plek te geven in het beheerplan. Beschrijf de ecologische verbindingen , naar welke gebieden deze verbindingen lopen en hoe deze verbindingen er minimaal uit zien (en ten behoeve van welke soorten). Deze opgaven dienen dan ook een plek te krijgen in het beheerplan.	<i>Ecologische verbindingen</i> In het beheerplan wordt inderdaad het knelpunt van beperkte ecologische verbindingen genoemd. Maatregelen die binnen het gebied genomen kunnen worden om knelpunten op te lossen, beschrijven we in het beheerplan. Externe verbindingen worden via het Natuur Netwerk Nederland opgepakt op het moment dat dit haalbaar is.	Geen wijzigingen
4.6 Recreatie Het Holtingerveld trekt jaarlijks heel veel bezoekers en kent verschillende gebruiksgroepen zoals; wandelaars, ruiters, mountainbikers, fietsers, etc. Tegelijkertijd is er een spanningsveld tussen recreatiedruk en hetgeen een gebied ten aanzien van de aanwezige natuurwaarden aan kan. In die zin is recreatiedruk dan ook een drukfactor. Het vraagt om enerzijds om een goede zonering in het Holtingerveld en anderzijds wordt het steeds belangrijker om het landschap rondom het N2000 gebied ook te betrekken bij de recreatieve ontsluiting zodat er meer spreiding ontstaat. In het concept beheerplan wordt in de gebiedsbeschrijving in H2.1.3 recreatie wel benoemd, maar wordt het huidige gebruik en inrichting niet beschreven. In de visie wordt recreatie eveneens niet benoemd of uitgewerkt. Later wordt recreatie wel als drukfactor benoemd, echter de concrete maatregelen worden in tabel 5.2 niet benoemd, terwijl die wel eerder in het document worden benoemd, zoals het verplaatsen van het hondenlosloopegebied, afsluitingen in broedseizoen en afsluiten van fietspaden en/of openbare wegen.	<i>Recreatie</i> Indiener geeft de zorg aan dat recreatie een drukfactor is. Momenteel is het voor beheerders reeds mogelijk om recreatie te spreiden door afsluiting van paden en omleiding van routes. In het beheerplan wordt daarnaast gerefereerd aan het onderzoek van Brinkman et al. (2023), dat een aantal suggesties geeft voor maatregelen om de drukfactor recreatie in het Holtingerveld te verminderen. In paragraaf 5.3.3 is opgenomen dat de komende planperiode een meer concrete aanpak voor geformuleerd wordt om de recreatie op de Natura 2000-waarden te verminderen.	Geen wijzigingen
Deze opgave recreatie meer te spreiden zou ook een plek kunnen krijgen in het realiseren van gebiedsopgaven , waarbij het realiseren van overgangsgebieden met recreatieve voorzieningen ook een rol zouden kunnen spelen. We willen u vragen om deze opgave mee te nemen en te beschrijven in een paragraaf die betrekking heeft op het onderwerp recreatie. 5.1 Kennisleemtes en monitoring In hoofdstuk 5 staan 2 tabellen opgenomen met gewenste onderzoeken. Het is echter voor ons onduidelijk hoe deze twee tabellen zich tot elkaar verhouden. We willen u vragen om aan te geven welke onderzoeken de hoogste prioriteit	<i>Kennisleemtes en monitoring</i> In het beheerplan zijn de kennisleemten geduid. Momenteel werkt de provincie aan een kennisagenda Natura 2000 waar de prioritering wordt bepaald voor alle onderzoeken voor alle gebieden zoals deze in de Natuurdoelanalyses en beheerplannen naar voren komen. Aanvullend wordt er gekeken naar	Geen wijzigingen

hebben voor het realiseren van de doelen . En per onderzoek aan te geven in welke periode deze wordt uitgevoerd en welke financiering daarvoor nodig is. In het beheerplan wordt geconstateerd dat de monitoring ontoereikend is . We vinden het belangrijk dat essentiële monitoring in het voorliggende plan wordt geconcretiseerd zodat duidelijk wordt wie verantwoordelijk is voor de uitvoering en op welke wijze dit wordt gefinancierd. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de monitoring van adder, brede geelgerande waterkever of de abiotiek. 5.2 Uitvoering en realisatie In onze gezamenlijke reactie op het ontwerpprogramma Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe TLGD ⑦ (brief d.d. 27 maart 2026) hebben wij aangegeven dat de opgaven rond de Natura 2000 -gebieden die voortkomen uit een beheerplan zoals het nu voorliggende beheerplan van het Holtingerveld zullen leiden tot aanvullende integrale gebiedsopgaven die vragen om een gebiedsgerichte aanpak en daarmee leiden tot aanvullende hotspots. Voor de vaststelling van het TLGD dient dit beeld van de hotspots compleet te zijn, ook omdat het van belang is voor het verkrijgen van voldoende investeringsmiddelen uit de fondsen die het kabinet in het vooruitzicht heeft gesteld. Een compacte beschrijving van de opgaven rond de Natura 2000 -gebieden is bovendien noodzakelijk voor de opdracht en kaders die de provincie aan de gebiedsprocessen kan meegeven. We willen u dan ook om de opgaven die buiten het N2000 gebied liggen en noodzakelijk zijn voor het behalen van de instandhoudingsdoelen nader te concretiseren en te vertalen naar een integrale gebiedsopgave die in een gebiedsgerichte aanpak wordt gerealiseerd in een programma zoals het TLGD. Wij adviseren om daarbij uit te gaan van een integrale aanpak, die niet alleen inzet op stikstofreductie maar op de reductie van andere drukfactoren (naast stikstof ook verdroging, chemische gewasbeschermingsmiddelen e.d.) en tegelijkertijd werkt aan de realisatie van opgaven zoals systeemherstel.	mogelijkheden voor extra financiering om de agenda uit te voeren. Ook werkt de provincie aan het oplossen van de monitoringshiaten, zoals ook met indiener is besproken in de werkgroep Onderzoek, Monitoring en Beheer (OMB). Wij nemen als provincie deel aan het Verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM), een landelijk programma, dat werkt aan het oplossen van de VHR monitoringshiaten bij provincies en rijk. Inmiddels levert het VVM ons hulpmiddelen om de monitoring van abiotiek op te zetten en de provincie is sinds vorig jaar gestart met het ontwikkelen van nieuwe meetnetten voor onze natura 2000-gebieden. Daarnaast wordt naar verwachting komend jaar duidelijker hoe typische soorten dienen te worden gemonitord volgens de nieuwe methodiek voor het scoren van habitattypen kwaliteit. Dit is eveneens een ontwikkeling die binnen het VVM plaatsvindt. De adder is één van de typische soorten voor het habitatype Vochtige Heiden en valt daar dus onder. Voor de brede geelgerande waterroofkever wordt de laatste jaren uitvoerig onderzoek gedaan en is de monitoring op orde wat betreft populatiegrootte. Leefgebied monitoring is net als bij andere VHR-soorten nog niet geconcretiseerd. De tekst over monitoring van brede geelgerande waterroofkever is gewijzigd naar aanleiding van de zienswijze. <i>TLGD</i> Zie de paragraaf ‘Stikstof en TLGD’ hierboven.	Tekst monitoring brede geelgerande waterroofkever is gewijzigd (6.1.2.) Geen wijzigingen
--	--	--

2.		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Ik heb kennisgenomen van de plannen en maatregelen op het Holtingerveld. Het betrekken van de bewoners en omwonenden bij de plannen vergroot het draagvlak. De uitvoering en het welslagen van de maatregelen is van een draagvlak ook onder de bevolking afhankelijk. De mogelijkheid om zienswijzen in te dienen wordt gewaardeerd en kan mede een bijdrage leveren aan het succes, voor zover hier ook naar geluisterd wordt. Wanneer dit niet het geval is dan zal het contraproductief zijn. Er wordt gesproken over het herstellen van fouten in het verleden. Voor een compleet beeld is het goed om deze fouten te benoemen. Ook de eigen fouten kunnen worden benoemd. Dingen anders doen is van alle tijden. Het is goed om dit in samenhang met elkaar te doen. De huidige situatie is niet toevallig ontstaan. Alles neigt naar evenwicht. De natuur is flexibel en past zich aan. Een evenwicht verstoren brengt risico's met zich mee. Zo leidt het inkrimpen van de veestapel tot een ander gebruik. Sierteelt is daar één van. Sierteelt leidt tot maatschappelijke weerstand, soms gegrond en soms ongegrond. Meer natuur betekent ander leven. De komst van de wolf is weer een ander gevolg. Ook daar is niet iedereen een voorstander van. De samenhang van maatregelen in het verleden en in de toekomst is van veel belang. Wat goed is voor het één, is misschien minder goed voor het ander. De inschakeling van plaatselijk mensen, die het gebied vanuit het verleden goed kennen, kunnen van betekenis zijn. De afstand en de betrokkenheid moet zo klein mogelijk blijven. Kennis van het gebied en van de historie zijn van belang. Hoe lopen de verbindingen, hoe vond en vindt de afvoer van water plaats? Waar kan water worden vastgehouden etc. Door fietspaden verhoogd aan te leggen wordt dit verstoord. Dit geeft problemen met de nog steeds aanwezige en verspreid liggende landerijen in het gebied. Ook deze landerijen worden gewaardeerd en komt de diversiteit ten goede. Meer van hetzelfde heeft niet altijd een toegevoegde waarde. Bij de uitvoering van maatregelen kan het draagvlak eenvoudig worden aangetast dan wel verschuiven. Dit geldt ook voor de naamgeving van paden en wegen in het gebied, waarbij oorspronkelijke en historische namen worden gewijzigd. Dit doet afbreuk aan de herkenbaarheid en het draagvlak. Zeker wanneer de naamgeving niet meer in overeenstemming is met het	<i>Participatie</i> De provincie onderschrijft het belang van draagvlak en het betrekken van belanghebbenden. Daarvoor werken we bij de totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan met een provinciale adviesgroep voor de gebiedsoverstijgende vraagstukken en met een gebiedsgroep voor de verschillende Natura 2000-gebieden. In de gebiedsgroep zijn belangenorganisaties en de gemeenten vertegenwoordigd. Daarnaast is er voor het beheerplan een publieke informatiebijeenkomst georganiseerd en heeft het beheerplan ter inzage gelegen, waarbij eenieder zienswijzen in kan dienen. Waar zienswijzen relevante nieuwe informatie of correcties bevatten, wordt/is het beheerplan hierop aangepast. <i>Samenhang van maatregelen</i> De provincie is zich bewust van de samenhang van beheerplannen, landbouw en andere ontwikkelingen. De provincie ontwikkelt daarom een landbouwvisie om te bepalen waar we in Drenthe naar toe willen. De integrale afweging van maatregelen buiten het Natura 2000 gebied vindt plaats in het gebiedsproces van het programma Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe (TLGD). <i>Hydrologie en fietspaden</i> In paragraaf 2.2.5. van het beheerplan wordt nadrukkelijk ingegaan op de hydrologie. In het	Geen wijzigingen Geen wijzigingen Geen wijzigingen

gebruikelijke kaartmateriaal. Dit begint al met de naam Holtingerveld. Oudere mensen geven steevast aan: wij spreken altijd over Hultinge in plaats van Holtinge. Een klein verschil in naam wat de eigenheid geen goed doet en afstand geeft. Bijvoorbeeld het Leemkuilenpad, waarom moet dat in 1 keer aangepast worden in Holtingerveldpad? Zelfs zonder het kaartmateriaal hierop aan te passen. En waarom Holtingerrondweg, terwijl deze op de plaats van het bordje tevens als doodlopend wordt aangegeven. Een doodlopende rondweg is vreemd en niet eigen. In het kadaster staat nog steeds de naam Holtingerweg, terwijl de nieuwe naam Studentenkampweg op nieuw kaartmateriaal wordt aangegeven. Het Studentenpad liep van Wapserveen naar Uffelte. Het dialect van Wapserveen en Holtinge/Westeinde kwam mede door deze verbinding overeen en wijkt af van het dialect in Uffelte. Dit is bijzonder en het bewaren waard, al was het alleen maar de herinnering. Deze wijzigingen zijn onnodig waardoor zelfs de (oudere) bewoners zich vervreemd gaan voelen met hun eigen woonomgeving en werkomgeving. En waarom de Holtingerborkweg, waaraan ooit nog een huisje stond, dan niet aangeven. Dergelijke zaken worden als van buitenaf gestuurd ervaren. Misschien wel niet gehinderd door enige kennis van het gebied, kan dan al snel de gedachte zijn. Antropocentrisme ligt op de loer wanneer eeuwenoude plaatselijke kennis wordt gemeden. Vandaar de onderschrijving van het belang van de mogelijkheid om zienswijzen kenbaar te maken en er vervolgens ook naar te luisteren en fouten in het verleden te herstellen.	beheerplan wordt vooral gesproken over verdroging door het verdiepen van het regionale grondwater. Water dient vastgehouden te worden door de omgeving minder te ontwateren, waardoor de regionale grondwaterstand zich kan herstellen. De provincie herkent dat fietspaden de waterhuishouding kunnen verstoren. Wanneer dit een knelpunt vormt voor de natuur kan dit technisch vrij eenvoudig worden opgelost door duikers te realiseren voor oppervlakkige afstroom. Dit wordt meegewogen in de concrete uitwerking van maatregelen binnen het gebied. <i>Namen op kaartmateriaal</i> Dit valt niet binnen het afwegingskader van het Natura 2000-beheerplan en leidt niet tot wijzigingen in het beheerplan.	Geen wijzigingen
3.	Dommerholt Advocaten namens Vlinderparadijs Papiliorama	
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Middels dit schrijven treft u de zienswijze van cliënte aan. Deze richt zich op twee onderdelen: 1. Natuurdoelstellingen 2. Waterhuishouding 1. Natuurdoelstellingen	<i>Natuurdoelstellingen</i> In het Natura 2000-beheerplan beschrijven wij de drukfactoren die het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan en de maatregelen die nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te halen.	Geen wijzigingen

2.5 Buiten het feit dat de percelen niet meer van voldoende water worden voorzien, zullen ook de aanwezige vijvers en de dobbe, de natuurspeelplaats en de recreatievijver onvoldoende water ontvangen. 2.6 Dit heeft grote negatieve gevolgen voor flora, fauna en voorzieningen. 2.7 Daarnaast heeft de wijziging van de waterstromen ook effect op de overige watersituatie binnen het gebied. 2.8 Met voorgenoemde wateraspecten is geen rekening gehouden in het ontwerp. Cliënte stelt dat hier alsnog onderzoek naar gedaan moet worden en dat maatregelen moeten worden aangepast. 3. Met verzoek Namens cliënte verzoek ik u deze zienswijze te betrekken bij de definitieve vaststelling van het beheerplan en niet over te gaan tot vaststelling zonder dat recht is gedaan aan de genoemde punten.		
4.	F4C Advies namens Maatschap Oosterhuis	
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Naar aanleiding van het bestuderen van het beheerplan heeft mijn klant Maatschap Oosterhuis, De Broeken 5 te Wittelte de conclusie getrokken dat er ten onrechte percelen landbouwgrond zijn toegevoegd aan het Natura 2000 gebied Holtingerveld. Namens mijn klant wensen wij dan ook een zienswijze in te dienen. Maatschap Oosterhuis gebruikt deze percelen voor hun melkveebedrijf en wisselt het gebruik van deze percelen af met akkerbouwgewassen. Het gaat om de volgende delen van hun kadastrale percelen: • Diever I 1037 en 1038 (gedeeltelijk) • Diever I 1043	De begrenzing van deze percelen als Natura 2000-gebied is vastgelegd in het besluit van het ministerie van Economische Zaken dat genomen is op 25 april 2013 (PDN/2013-029). Het is niet mogelijk om via een zienswijze op het beheerplan deze begrenzing te wijzigen. Tevens ligt de verantwoordelijkheid voor de begrenzing bij het Rijk.	Geen wijzigingen

Deze landbouwpercelen worden ten onrechte toegevoegd aan het Natura 2000 gebied. Er is geen sprake van bijzondere habitats op deze landbouwpercelen en de intekening lijkt gebaseerd te zijn op een eenzijdige wens om deze percelen alsnog in natuur om te zetten. Maatschap Oosterhuis is eigenaar van deze percelen en heeft geen enkele intentie om deze percelen om te (laten) zetten naar natuur en wensen deze percelen juist, zonder beperkingen, als landbouwgrond te kunnen blijven gebruiken. Het verzoek is om deze 2 percelen buiten het Natura 2000 gebied te laten, zodat ook het beheerplan welke nu ter inzage ligt geen enkele invloed heeft op het gebruik van deze percelen		
5.		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Tijdens de conceptwordingsfase van het plan heb ik in 2025 deel kunnen nemen aan bijeenkomsten van de daartoe ingestelde zgn. Gebiedsgroep. Mijn complimenten voor uw ambtenaren die de gedachtewisselingen hebben begeleid. Overigens laat dit onverlet dat een aantal aanscherpingen wenselijk is. Op pagina 7 wordt terecht aandacht gegeven aan het gegeven dat Defensie een deel van het Holtingerveld in gebruik heeft en de daarmee samenhangende bijzondere bestuurlijke posities. Dit roept wel enkele vragen op. De Minister voor Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur is verantwoordelijk voor het verlenen van vergunningen aan Defensie. Wordt in voorkomende gevallen inderdaad vergunning gevraagd door Defensie? En worden door voornoemde minister wel eens vergunningen verleend voor bijvoorbeeld oefeningen in het Holtingerveld die significant negatief (lijken te) zijn voor de N2000-natuurwaarden? Zo ja, waarom wordt dit dan niet gepubliceerd op de daarvoor bestemde overheidssite? Is voornoemde minister ook bevoegd gezag in geval Defensie significant overlast veroorzakende oefeningen houdt in/boven niet-defensieterrein in het Holtingerveld? Hoe verhoudt de verantwoordelijkheid van deze minister zich dan met de verantwoordelijkheid van uw college voor het gehele Holtingerveld?	<i>Defensie</i> Militaire activiteiten waarbij significante gevolgen voor het gebied niet zijn uit te sluiten zijn vergunningplichtig (artikel 5.1 Omgevingswet). Het bevoegd gezag voor het verlenen van deze vergunningen is voor Defensie de minister voor Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (artikel 4.12 Omgevingsbesluit). Dit wordt niet geregeld via het ontwerp Natura 2000-beheerplan Holtingerveld en kunnen wij niet veranderen.	Geen wijzigingen

– beregeningsputten op de Uffelter Es, effecten van drinkwaterwinning bij Darp en illegale beregeningsputten op het terrein van de Havelter Golfclub. Zouden effecten stelselmatig cumulatief in beeld gebracht zijn, dan zou het geschetste beeld nog veel zorgelijker zijn dan door u geschetst. Een ander punt dat bij aspecten van hydrologie opvalt, is dat weliswaar een aanzet tot beleid met betrekking tot plannen voor nieuwe beregeningsputten lijkt te worden gegeven, maar dat handhaving thans in geval er illegale putten in gebruik zijn geheel afwezig is. Verwezen wordt naar een kaart met putten op de Uffelter Es, maar op eigen initiatief gericht optreden tegen illegale putten (van een aantal is zeker dat de provincie daarvan weet) zou toch voor de hand liggen, ook al gezien het gestelde – niet wachten – op pagina 13. Het zou goed zijn als in het beheerplan een concreet plan van aanpak inzake daadkrachtige handhaving wordt opgenomen. Terecht wordt ingegaan op de negatieve effecten van stikstof en alle onzekerheden met betrekking tot het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Maar waarom is de provincie ook hier zo afwachtend en wordt volstaan met het verwijzen naar (toch ook heel onzekere) ontwikkelingen elders? Zeker bij de problematiek van gewasbeschermingsmiddelen moet in acht worden genomen dat inmiddels in het Holtingerveld neergeslagen en/of in het grondwater gekomen schadelijke stoffen veelal nauwelijks of niet meer verwijderbaar zullen zijn. Het voorzorgsprincipe dient hoog in het vaandel van uw college te staan: nu voorkomen van schadelijke effecten moet de boodschap zijn. Op diverse plaatsen wordt aandacht gegeven aan de negatieve effecten van recreatie. Zo is het bij het Finse Meertje een toenemend probleem dat nogal wat wandelaars met loslopende honden zich weinig gelegen laten liggen aan de lokale natuurwaarden en de huisregels, met veel negatieve effecten voor de biotopen van kamsalamander en gevlekte witsnuitlibel tot gevolg. Een particuliere terreinbeheerder heeft weinig middelen om daartegen op te treden. Intensivering van handhaving vanwege de provincie (pagina 117) wordt dan ook gaarne onderschreven en toegejuicht.	verwachte hydrologische doorwerking van de winning, waaronder de aanwezigheid van schijngrondwaterstanden, de ligging van de regionale stijghoogte en onzekerheden in de lokale systeemwerking. <i>Beregeningsputten</i> Het effect van (legale of illegale) drainage en beregeningsputten op de instandhoudingsdoelen is in het beheerplan beschreven in paragraaf 2.2.5. De stappen die genomen zullen worden om dit negatieve effect te verkleinen worden beschreven in paragraaf 5.3.2. Het optreden tegen illegale putten is onderdeel van reguliere handhaving en geen onderdeel van het beheerplan. <i>Stikstof en gewasbeschermingsmiddelen</i> De provincie heeft voor de zomer het TLGD vastgesteld, waarin wordt aangegeven welke stappen er worden gezet om stikstofemissie te reduceren in Drenthe. Voor de gewasbeschermingsmiddelen zijn we in 2026 een onderzoek gestart naar de verspreiding binnen Natura 2000 gebieden. <i>Loslopende honden</i> De terreinbeherende organisaties houden toezicht op de naleving van de openstellingsregels, waaronder het aanlijnen van honden. Voor specifieke situaties kunnen zij de provincie verzoeken om ondersteuning. Dit wordt niet geregeld via het beheerplan en leidt daarom niet tot wijzigingen.	Geen wijzigingen Geen wijzigingen Geen wijzigingen
--	--	---

Met genoegen is kennis genomen van voorgenomen nader onderzoek naar de gevlekte witsnuitlibel. In dat verband is het goed ook te kijken naar de stelling dat deze diersoort maar tijdelijk op vaste plaatsen zou verblijven. Een meer voorstelbare theorie is dat juist de verzuring en vervuiling van eerdere habitats de oorzaak van de elders geconstateerde mobiliteit is. En dan is het temeer van belang de waterhuishouding op peil te brengen en te houden. Op pagina 127 komt de uitvoering van het beheerplan aan de orde. De tekst onderaan deze pagina is niet erg duidelijk. Maar is het de bedoeling de bestaande OMB op te heffen en in plaats daarvan een werkgroep met gebiedspartners (wat/wie zijn dat?) in te richten? Waarom? Gezien de eerdere ervaringen met de gebiedsgroep die aan het begin van deze brief is genoemd, verdient zo'n voornemen geen steun, integendeel. En wat is bedoeld met een beheercommissie (pagina 132)? Hoe verhoudt zo'n commissie zich met de OMB?		<i>Gevlekte witsnuitlibel</i> We herkennen de zorgen van de indiener over de gevlekte witsnuitlibel. Om effectief bij te kunnen dragen aan de instandhouding van de soort is daarom onderzoek in het beheerplan opgenomen naar leefwijze en verbetering van het leefgebied van de gevlekte witsnuitlibel. <i>OMB</i> De tekst in het ontwerp beheerplan over de werkgroep OMB wordt aangepast om te verduidelijken dat er geen nieuwe werkgroep wordt opgestart, maar wordt verwezen naar de bestaande overlegstructuur.	Geen wijzigingen Tekst hoofdstuk 7.1 is aangepast.
6.	Dorpsgemeenschap Havelte		
Zienswijze		Reactie op zienswijze	Gevolgen
Met belangstelling hebben wij kennisgenomen van het ontwerp Natura 2000-beheerplan Holtingerveld. Wij onderschrijven het belang van natuurbehoud, biodiversiteit en zorgvuldig beheer van het unieke landschap van het Holtingerveld. Tegelijkertijd maken wij ons ernstige zorgen over de wijze waarop in het voorliggende beheerplan rekening wordt gehouden met de mensen die direct in en rondom het gebied wonen, werken en recreëren. In het beheerplan wordt meerdere malen aangegeven dat belanghebbenden zijn betrokken en dat maatregelen “samen met bewoners, (agrarisch) ondernemers en andere betrokkenen” worden uitgewerkt in gebiedsprocessen. Wij constateren echter dat de belangen, zorgen en dagelijkse realiteit van aanwonenden, inwoners en gebruikers van het gebied onvoldoende zichtbaar, concreet en zwaarwegend zijn meegenomen in de uitwerking van het plan. Naar onze mening kan de stem van aanwonenden niet worden beschouwd als slechts één van de vele belangen. Aanwonenden ondervinden de directe en blijvende gevolgen van maatregelen in en rondom het Holtingerveld. Hun leefomgeving, bereikbaarheid, woongenot en		<i>Participatie</i> De provincie onderschrijft het belang van draagvlak en het betrekken van belanghebbenden. Daarvoor werken we bij de totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan met een provinciale adviesgroep voor de gebiedsoverstijgende vraagstukken en met een gebiedsgroep voor de verschillende Natura 2000-gebieden. In de gebiedsgroep zijn belangenorganisaties en de gemeenten vertegenwoordigd. Deze laatste nemen de belangen van de omwonenden mee. Daarnaast is er voor het beheerplan een publieke informatiebijeenkomst georganiseerd en heeft het beheerplan ter inzage gelegen, waarbij eenieder zienswijzen in kon dienen. Waar zienswijzen relevante nieuwe informatie of correcties bevatten, wordt het beheerplan hierop aangepast.	Geen wijzigingen

Juist omdat veel maatregelen nog niet concreet zijn uitgewerkt, is het noodzakelijk dat vooraf duidelijke randvoorwaarden worden vastgelegd. Daarbij moet worden bepaald dat maatregelen die direct ingrijpen in de leefomgeving van aanwonenden niet kunnen worden vastgesteld of uitgevoerd zonder daadwerkelijke betrokkenheid en zwaarwegende instemming van deze direct betrokkenen. Daarnaast constateren wij dat het beheerplan sterk inzet op aanvullende maatregelen buiten het natuurgebied, terwijl tegelijkertijd wordt aangegeven dat de natuurdoelen zonder landelijke bronmaatregelen waarschijnlijk niet haalbaar zijn. Dit roept de vraag op in hoeverre de lasten nu onevenredig bij de directe omgeving en inwoners worden neergelegd, zonder voldoende zekerheid over het uiteindelijke effect. Daarbij maken wij ons specifiek zorgen over mogelijke beperkingen van de vrije toegankelijkheid van het Holtingerveld voor aanwonenden, omwonenden en recreanten. Het gebied vervult niet alleen een ecologische functie, maar is ook van grote betekenis voor de leefomgeving, gezondheid, ontspanning en verbondenheid van bewoners en gebruikers met hun directe omgeving. Eventuele afsluitingen, beperkingen van routes of andere vormen van regulering van recreatief gebruik mogen naar onze mening niet eenzijdig of zonder volwaardige afstemming met de betrokkenen worden doorgevoerd. Voor aanwonenden geldt bovendien dat zij geen toevallige gebruikers van het gebied zijn, maar direct belanghebbenden wier dagelijkse leefomgeving wordt geraakt. Hun mening dient daarom aantoonbaar zwaarder te wegen dan die van partijen die slechts op afstand of incidenteel bij het gebied betrokken zijn. Wij verzoeken u daarom nadrukkelijk om de belangen van aanwonenden, bewoners, ondernemers en recreatieve gebruikers expliciet en volwaardig op te nemen in het definitieve beheerplan. Tevens vragen wij vast te leggen dat de stem van direct aanwonenden een zwaarwegende positie krijgt bij alle maatregelen die gevolgen hebben voor hun leefomgeving, bereikbaarheid, eigendom, woongenot of gebruik van het gebied. Daarnaast verzoeken wij om de maatschappelijke en economische gevolgen van maatregelen inzichtelijk te maken voordat verdere uitvoering plaatsvindt, en om heldere en bindende	ondernemers, inwoners en bezoekers van Drenthe binnen de ruimte die de Omgevingswet daarvoor biedt voor het onderdeel natuur. Waar sprake is van een negatieve invloed van maatregelen of opgaven buiten Natura 2000-gebieden voor gebruikers, onderzoekt de provincie of en hoe zij bezwaren weg kan nemen in de uitwerking en inrichting van maatregelen. Dat kan bijvoorbeeld door niet alles tegelijk te doen, zorgvuldig een locatie of vorm te kiezen en/of door te faseren. Zo streeft de provincie naar balans tussen ecologie en economie, een gastvrije natuur die ruimte biedt en een vitaal Drents landelijk gebied.	
---	---	--

randvoorwaarden op te nemen voor leefbaarheid, bereikbaarheid, eigendomsrechten en recreatief gebruik. Ook vragen wij meer aandacht te geven aan draagvlak en vertrouwen in de omgeving, zodat natuurontwikkeling niet tegenover de samenleving komt te staan maar samen met de samenleving wordt vormgegeven. Voorts vinden wij dat bewoners, aanwonenden, recreanten en lokale partijen vroegtijdig, transparant en gelijkwaardig moeten worden betrokken bij de verdere uitwerking van maatregelen in het Holtingerveld. Mogelijke wijzigingen van paden, wandel- en fietsroutes, vrije toegankelijkheid of recreatief medegebruik zijn in het ontwerp-beheerplan onvoldoende concreet uitgewerkt om daarop nu inhoudelijk een zienswijze te kunnen geven. Deze maatregelen moeten daarom eerst concreet worden uitgewerkt en opnieuw als ontwerp ter inzage worden gelegd. Tot slot stellen wij dat maatregelen die de directe leefomgeving van aanwonenden raken pas mogen worden vastgesteld of uitgevoerd nadat zij tijdig en volwaardig hebben kunnen reageren, en hun belangen aantoonbaar en zwaarwegend zijn meegewogen. Het Holtingerveld is niet alleen een natuurgebied, maar ook een leefomgeving voor mensen. Een toekomstbestendig beheerplan vraagt daarom om evenwicht tussen natuurherstel en menselijke belangen. Daarbij behoort de stem van aanwonenden, als direct geraakte belanghebbenden, een centrale en doorslaggevende rol te spelen in de verdere uitwerking van het beheerplan. Wij verzoeken u onze zienswijze nadrukkelijk mee te nemen bij de verdere besluitvorming en het definitieve beheerplan hierop aan te passen.			
7.	LTO Noord		
Zienswijze		Reactie op zienswijze	Gevolgen
Met het oog op de belangen van haar leden rondom het Natura 2000-gebied Holtingerveld, wil Land- en Tuinbouw Organisatie (LTO) Noord (statutair gevestigd in Zwolle) reageren op het ontwerpbesluit van Gedeputeerde Staten inzake het ontwerp Natura 2000-beheerplan Holtingerveld.			

LTO Noord heeft in de voorbereiding van dit beheerplan actief deelgenomen aan de gebiedsgroep en eerder inhoudelijke inbreng geleverd op conceptversies. Op onderdelen heeft dit geleid tot aanpassingen in het beheerplan, onder andere ten aanzien van bestaand gebruik en de duiding van gewasbescherming. Daarbij merkt LTO Noord wel op dat de huidige formuleringen rondom bestaand gebruik voor onze achterban nog onvoldoende duidelijkheid en zekerheid bieden. Hierop wordt verderop in deze zienswijze nader ingegaan. Tegelijkertijd blijft bij de agrarische vertegenwoordigers in de gebiedsgroep het beeld bestaan dat signalen en zorgen vanuit de praktijk onvoldoende zijn meegewogen bij de uiteindelijke keuzes en onderbouwing van het beheerplan. Met name waar het gaat om de gevolgen voor agrarische bedrijfsvoering en de praktische uitwerking voor ondernemers in en rondom het gebied, blijft sprake van onvoldoende herkenning van de zorgen uit het gebied. LTO Noord onderschrijft het belang van het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen zoals vastgelegd in het aanwijzingsbesluit. Tegelijkertijd constateert LTO Noord dat het ontwerpbeheerplan op meerdere punten onvoldoende concreet en onderbouwd is. Het beheerplan is een verplicht programma onder de Omgevingswet. Hoewel het beheerplan formeel geen direct bindende regels bevat, heeft het in de praktijk wel duidelijke doorwerking naar vergunningverlening, handhaving en toekomstige beleidskeuzes. Juist daarom is het van belang dat aannames, maatregelen en beleidsmatige keuzes zorgvuldig en toetsbaar zijn onderbouwd en daarnaast ook zijn afgewogen tegen andere belangen, waaronder die van de landbouw. Onderbouwing maatregelen binnen het Natura 2000-gebied In het beheerplan wordt gesteld dat de mogelijkheden voor aanvullende maatregelen binnen het gebied grotendeels zijn uitgeput. Deze conclusie wordt echter onvoldoende transparant en toetsbaar onderbouwd. Niet inzichtelijk wordt gemaakt welke maatregelen concreet zijn onderzocht, welke alternatieven zijn afgewogen en op basis van welke criteria maatregelen als niet haalbaar of niet effectief zijn beoordeeld. Daardoor ontbreekt een verifieerbare onderbouwing waaruit blijkt dat het maximaal haalbare binnen het Natura 2000-gebied daadwerkelijk is benut.	<i>Onderbouwing maatregelen</i> Het beheerplan is gebaseerd op karteringen en ecologische informatie zoals reeds eerder in de Natuurdoelanalyse is opgenomen, aanvullend met inzichten uit trends in habitattypen. Ook is gebruik gemaakt van meerdere onderzoeken waaronder Landschapsecologische Systeem Analyses (LESA's). In deze onderzoeken is nauwgezet bekeken welke mogelijkheden er zijn om in te zetten op waterbehoud binnen het gebied en overlevingsmaatregelen. Op deze	Geen wijzigingen
---	--	-------------------------

LTO Noord acht het van belang dat eerst inzichtelijk en toetsbaar wordt gemaakt welke maatregelen binnen het gebied zelf mogelijk zijn, alvorens beleidsmatig wordt vooruitgelopen op maatregelen buiten het gebied. In de context van maatregelen gaan wij ervan uit dat, naast fysieke inrichtingsmaatregelen, ook beheer en onderhoud van de natuur daar een volwaardig onderdeel van uitmaakt. Gezien het feit dat ook de natuurwaarden in het Holtingerveld grotendeels voortvloeien uit menselijk handelen in het verleden, is het van belang het gebied en de daar na te streven natuur te beheren. Relatie met maatregelen buiten het gebied Het beheerplan geeft aan dat voor het behalen van de instandhoudingsdoelen maatregelen buiten het Natura 2000-gebied noodzakelijk zijn en dat deze via andere programma's, zoals het TLGD, worden uitgewerkt. Juist tegen deze achtergrond is het van belang dat het beheerplan scherp en onderbouwd afbakt: • Wat binnen het gebied zelf kan worden gerealiseerd; • Waar de grenzen daarvan liggen en waarom; • Waarom verdere optimalisatie binnen het gebied niet mogelijk is. Het ontbreken van deze afbakening vergroot het risico dat resterende opgaven impliciet worden neergelegd bij de omgeving, zonder dat duidelijk is of binnen het gebied nog aanvullende mogelijkheden bestaan. Juridisch kader en bestaand gebruik Het beheerplan beschrijft dat bestaand gebruik dat vóór aanwijzing legaal plaatsvond en sindsdien niet wezenlijk is gewijzigd, niet vergunningplichtig is. Tegelijkertijd ontstaat in de verdere uitwerking het beeld dat bestaande activiteiten in en rondom het gebied alsnog opnieuw ter discussie kunnen komen te staan. Door recente juridische ontwikkelingen zijn generieke vrijstellingen bovendien kwetsbaar geworden. Voor agrarische ondernemers is het praktisch, financieel en juridisch niet haalbaar	wijze wordt de best mogelijke wetenschappelijke kennis gebruikt bij het opstellen van het beheerplan. Waar kennis ontbreekt wordt de noodzaak voor nader onderzoek aangegeven in het beheerplan. Beheer en onderhoud van de natuur is een onderdeel van de maatregelen. Dit is in het beheerplan benoemd als regulier beheer en onderhoud. Veelal is de huidige financiële dekking voor het beheer onvoldoende om de geïdentificeerde drukfactoren weg te nemen, waarvoor aanvullende overlevingsmaatregelen noodzakelijk zijn, zoals deze in het beheerplan zijn opgenomen. Echter overlevingsmaatregelen zijn niet onuitputtelijk te nemen. Indien overmatig op overlevingsmaatregelen wordt ingezet zullen vooral typische soorten negatieve effecten ondervinden, waardoor de kwaliteitsaspecten van het habitatype onder druk komen te staan. Maatregelen richten zich daarvoor op zowel overlevingsmaatregelen in het natuurgebied als maatregelen buiten het natuurgebied. <i>Bestaand gebruik</i> Wij herkennen de zienswijze van de indiener zoals die vaker in de gesprekken naar voren is gekomen. Wij verwijzen voor bestaand gebruik enkel naar de laatste jurisprudentie, waarbij de beoordeling van het bestaand gebruik aan de initiatiefnemer is. Het beheerplan kan dit niet zonder meer vergunningvrij	Geen wijzigingen
--	---	-------------------------

om voor reguliere bedrijfsactiviteiten telkens uitgebreide passende beoordelingen te laten uitvoeren. LTO Noord maakt zich zorgen over activiteiten in en rondom het gebied die steeds nadrukkelijker onder een vergrootglas komen te liggen, terwijl onvoldoende duidelijk is welke activiteiten in de toekomst mogelijk een voortoets vergen of vergunningplichtig worden geacht. Het huidige agrarische gebruik in en rondom het gebied moet daarom duidelijk worden beschreven en passend worden beoordeeld in het beheerplan. LTO Noord acht het daarnaast van belang dat expliciet en ondubbelzinnig wordt bevestigd dat bestaand, legaal agrarisch gebruik niet opnieuw ter discussie staat en niet indirect alsnog wordt beperkt via de doorwerking van het beheerplan. <i>Uitbreiding stikstofgevoelige natuur aan de randen van het gebied</i> Op meerdere plaatsen in het beheerplan worden uitbreidingsmogelijkheden genoemd voor stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden aan de randen van het Natura 2000-gebied. LTO Noord acht het onwenselijk dat uitbreiding van stikstofgevoelige habitattypen of leefgebieden plaatsvindt aan de randen van het Natura 2000-gebied, wanneer dit kan leiden tot extra externe werking richting omliggende agrarische bedrijven en daarmee gevolgen kan hebben voor vergunningverlening, ontwikkelruimte en bedrijfscontinuïteit. Uitbreiding van stikstofgevoelige natuur aan de randen van het gebied kan er in de praktijk toe leiden dat beoordelingspunten binnen de stikstofsysteematiek dicht bij bestaande agrarische bedrijven komen te liggen. Dit kan de mogelijkheden voor toekomstige vergunningverlening en bedrijfsontwikkeling verder beperken. Indien uitbreiding van habitattypen noodzakelijk wordt geacht, dient daarom primair te worden onderzocht of deze ontwikkeling binnen het centrale deel van het Natura 2000-gebied kan plaatsvinden, zodat negatieve effecten op de omgeving zoveel mogelijk worden beperkt. Daarnaast acht LTO Noord het van belang dat leefgebieden van aangewezen soorten primair binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied worden gerealiseerd en niet feitelijk worden afgewenteld op omliggende landbouwgebieden.	stellen. Zie ook: www.provincie.drenthe.nl/bestaandgebruik <i>Uitbreiding habitattypen in het gebied</i> Ten tijde van de aanwijzing van het Holtingerveld is het gehele Natura 2000 gebied aangewezen voor de instandhoudingsdoelstelling. Dit betekent dat vanaf het moment van de aanwijzing, uitbreidingen van beschermd habitat in het gehele gebied mogelijk zijn, en in sommige gevallen noodzakelijk zijn om de instandhoudingsdoelen te behalen Wat betreft vergunningverlening voor nieuwe aanvragen klopt het dat de uitbreiding van habitattypen in theorie van invloed zijn, indien er nieuwe relevante hexagonen worden vastgesteld dicht bij een initiatieflocatie. In het geval van Holtingerveld is de verwachting echter dat de voorgenomen uitbreidingen van habitattypen binnen het gebied beperkt invloed hebben op vergunningverlening. Dit komt omdat dicht bij de agrarische ondernemingen reeds relevante hexagonen liggen, die van invloed zijn op de vergunningverlening. In het algemeen wordt ten behoeve van vergunningverlening in het TLGD en in het landelijk beleid ingezet op beleid om (generieke) stikstofdaling te realiseren. <i>Kennisleemtes en onzekerheden</i> De inzet is om knelpunten in het beheerplan zo objectief mogelijk weer te geven. Daarom worden	Geen wijzigingen Geen wijzigingen
--	---	---

Onderbouwing van drukfactoren In het beheerplan worden verschillende drukfactoren benoemd, waaronder stikstof, hydrologie en landbouwactiviteiten. LTO Noord constateert dat de relatie tussen specifieke activiteiten en effecten niet altijd gebiedsspecifiek is onderbouwd, dat op meerdere punten sprake is van kennisleemtes en onzekerheden en dat aanvullende onderzoeken nog noodzakelijk worden geacht. Op onderdelen wordt gewerkt met aannames en modelmatige benaderingen. Daarbij merkt LTO Noord op dat de onderliggende natuurdoelanalyses (NDA's), waarop het beheerplan mede is gebaseerd, in de praktijk een belangrijke rol spelen in de beoordeling van activiteiten, terwijl deze analyses daarvoor niet primair zijn bedoeld. NDA's bevatten ecologische duidingen en kennen op meerdere punten onzekerheden en kennisleemtes. In de huidige systematiek leidt het ontbreken van gegevens of onzekerheid echter regelmatig tot een negatief oordeel onder toepassing van het voorzorgsbeginsel. Hierdoor ontstaat het risico dat aannames en onzekerheden feitelijk doorwerken in beleidskeuzes en beperkingen, zonder dat sprake is van een voldoende robuuste en gebiedsspecifieke onderbouwing. LTO Noord acht het daarom van belang dat expliciet onderscheid wordt gemaakt tussen feitelijk vastgestelde effecten, aannames en modeluitkomsten enerzijds en bestaande kennisleemtes anderzijds. Zonder dit onderscheid ontstaat het risico dat onzekere informatie een te zwaar gewicht krijgt in beleidsmatige afwegingen en toekomstige beperkingen. Hydrologie, drainage en beregening Het beheerplan benoemt op meerdere plaatsen hydrologische herstelmaatregelen, waaronder het beperken van drainage, het verhogen van waterpeilen, het verminderen van grondwateronttrekkingen en het beperken van beregening. De mogelijke gevolgen hiervan voor de landbouwkundige gebruiksfunctie in de omgeving worden echter onvoldoende concreet uitgewerkt. Daardoor ontbreekt inzicht in de uitvoerbaarheid, proportionaliteit, mogelijke schade-effecten en de gevolgen voor agrarische bedrijfsvoering en waterbeheer. Ook waar in het beheerplan wordt gesteld dat negatieve effecten van drainage of beregening "niet zijn uit te sluiten", ontbreekt veelal een concrete gebiedsspecifieke onderbouwing van feitelijke effecten en causaliteit.	feiten, aannames en kennisleemtes expliciet benoemd. Waar het gaat om aannames dan wel kennisleemtes zijn aanvullende onderzoeken voorgesteld. Als deze onderzoeken uitwijzen dat benoemde activiteiten geen drukfactor zijn voor het bereiken van instandhoudingsdoelstellingen, kan het voorzorgsprincipe hiervoor worden losgelaten. Tot die tijd is het raadzaam om voorzichtig met de drukfactoren om te gaan. <i>Hydrologie</i> In het beheerplan zijn de drukfactoren voor de natuur uitgewerkt. Daaruit blijkt dat hydrologie een knelpunt is. Aanvullend zijn er twee LESA's beschikbaar, dan wel in voorbereiding die ingaan op de oorzaken en mogelijke maatregelen die uitgevoerd kunnen worden. Dit is input voor het gebiedsproces van het TLGD, waar verder wordt uitgediept wat de maatregelen voor effecten hebben op de omgeving en hoe die geminimaliseerd of gecompenseerd kunnen worden.	Geen wijzigingen
---	--	-------------------------

LTO Noord acht het onwenselijk dat dergelijke formuleringen beleidsmatig vooruitlopen op mogelijke toekomstige beperkingen zonder voldoende feitelijke onderbouwing. Uitvoerbaarheid en sociaaleconomische effecten Het beheerplan bevat beperkt inzicht in de sociaaleconomische gevolgen van de voorgestelde maatregelen en beleidsrichtingen. Met name ontbreekt een analyse van cumulatieve effecten op agrarische bedrijven, inzicht in gevolgen voor ontwikkelruimte en bedrijfscontinuïteit en een toets op evenredigheid van maatregelen. Daarnaast mist LTO Noord een analyse van de gevolgen die toenemende beperkingen, als gevolg van Natura 2000-beleid, kunnen hebben voor agrarische bedrijven in en rondom het gebied. De mogelijke effecten hiervan beperken zich niet alleen tot individuele bedrijven, maar kunnen ook gevolgen hebben voor de economische dynamiek en leefbaarheid van het landelijke gebied. Deze bredere sociaaleconomische gevolgen worden in het beheerplan onvoldoende betrokken. Ook ontbreekt inzicht in de bredere gevolgen van een toenemende vergunningdruk voor andere maatschappelijke functies, zoals woningbouw, infrastructuur, recreatie en gebiedsontwikkeling. Draagvlak en vertrouwen De wijze waarop Natura 2000-beleid en beheerplannen in de praktijk doorwerken, heeft grote invloed op het vertrouwen van agrarische ondernemers in overheidsbeleid. Binnen de agrarische sector bestaat breed het beeld dat Natura 2000-beleid leidt tot stapeling van onzekerheden en beperkingen, waarbij onvoldoende duidelijk is wat dit concreet betekent voor de toekomst van bedrijven.	<i>Sociaaleconomische effecten</i> Het doel van het beheerplan is het behalen en veilig stellen van natuurwaarden. Als dit doel wordt gehaald, dan is er eenvoudiger ruimte voor ontwikkelruimte. Opgaven en maatregelen die de belangen raken van mensen in de omgeving van het Natura 2000-gebied, worden uitgewerkt in samenspraak met de belanghebbenden. Deze afstemming vindt deels plaats in gebiedsgroepen tijdens de totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan en deels tijdens de verdere uitwerking van inrichtingsmaatregelen na de vaststelling van een beheerplan. Daarbij wordt ook rekening gehouden met de impact op de sociaaleconomische positie van ondernemers, inwoners en bezoekers van Drenthe. Waar sprake is van een negatieve invloed van maatregelen of opgaven buiten Natura 2000-gebieden, onderzoekt de provincie of en hoe zij bezwaren weg kan nemen in de uitwerking en inrichting van maatregelen. Dat kan bijvoorbeeld door niet alles tegelijk te doen, zorgvuldig een locatie of vorm te kiezen en/of door te faseren. Cumulatieve effecten worden daarnaast beoordeeld wanneer er een vergunningaanvraag in het kader van een initiatief wordt gedaan.	Geen wijzigingen
--	--	-------------------------

LTO Noord acht het van belang dat beheerplannen niet alleen ecologisch, maar ook juridisch, praktisch en maatschappelijk uitvoerbaar zijn. Tot slot LTO Noord is van oordeel dat het ontwerp beheerplan op meerdere punten nadere onderbouwing en verduidelijking behoeft. Tegelijkertijd wil LTO Noord met deze zienswijze nadrukkelijk het signaal afgeven dat de huidige lijn van Natura 2000-beleid in de praktijk leidt tot groeiende zorgen en afnemend vertrouwen onder agrarische ondernemers. LTO Noord blijft bereid om in gesprek te blijven met de provincie Drenthe over een beheerplan dat recht doet aan zowel natuurdoelen als aan de positie en toekomst van agrarische bedrijven.	<i>Uitvoerbaarheid</i> Wij herkennen ons in de zienswijze, waarbij we met het beheerplan kaders geven voor het juridische deel en in het gebiedsproces van het TLGD het maatschappelijke deel oppakken.	Geen wijzigingen
8.		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Ondergetekende is eigenaar van boerderijen en landbouwgronden rondom het Holtingerveld en verpacht daarnaast meerdere agrarische bedrijven en landbouwgronden binnen hydrologisch samenhangende beekdalsystemen, waaronder de gebieden [REDACTED] en de omgeving van het [REDACTED]. Daarnaast is ondergetekende eigenaar van een perceel natuurgrond dat is gelegen binnen het Natura 2000-gebied Holtingerveld zelf, en daarmee binnen de begrenzing van het gebied waarop het voorliggende ontwerpbeheerplan rechtstreeks van toepassing is. Een deel van de gronden van ondergetekende bevindt zich aldus binnen, direct grenzend aan, dan wel in de feitelijke invloedssfeer van gebieden waarop het ontwerpbeheerplan, hydrologische herstelmaatregelen, recreatieve zonering, verbindingsstructuren en overige gebiedsontwikkelingen betrekking hebben. Ondergetekende is daarmee rechtstreeks belanghebbende, zowel als eigenaar van grond binnen het plangebied als uit hoofde van eigendom en verpachting in de omliggende, hydrologisch samenhangende systemen. Samenvatting van de kernpunten Ondergetekende verzoekt het bevoegd gezag het ontwerpbeheerplan niet ongewijzigd vast te stellen, en wel op de volgende gronden, die hierna nader worden uitgewerkt. In de onderbouwing van het ontwerpbeheerplan ontbreken essentiële onderdelen, hetgeen zich niet verdraagt met de eis dat aan een beoordeling van gevolgen voor een Natura 2000-gebied geen redelijke wetenschappelijke twijfel mag kleven. Een volwaardige	<i>Onderbouwing en kennisleemtes</i> Het ontwerp beheerplan is het resultaat van een proces gebaseerd op monitoring informatie en trendanalyses, ecologische onderzoeken en opgestelde vegetatiekarteringen en habitatypekaarten. Ook wordt gebruik gemaakt van meerdere onderzoeken waaronder landschapsecologische systeemanalyses (LESA's). Op deze wijze wordt de best mogelijke wetenschappelijke kennis gebruikt bij het opstellen van het beheerplan. Waar kennis ontbreekt wordt de noodzaak voor nader onderzoek aangegeven in het beheerplan. Zo zijn voor Holtingerveld verschillende LESA's in de afrondende fase. Deze worden gebruikt in het gebiedsproces van het TLGD om te komen tot een integrale afweging van maatregelen, waaronder voor hydrologisch herstel. <i>Bestaand gebruik</i> Wij verwijzen voor bestaand gebruik enkel naar de laatste jurisprudentie, waarbij de beoordeling van het	Geen wijzigingen Geen wijzigingen

landschapsecologische systeemanalyse en cruciale hydrologische maatregelen zijn nog niet beschikbaar. De gevolgen van vernattingen- en waterconserveringsmaatregelen voor omliggende gronden zijn niet gebiedsspecifiek beoordeeld, terwijl deze gevolgen per situatie wezenlijk verschillen en de gronden van ondergetekende zich in een hydrologisch samenhangend systeem bevinden. Bestaand rechtmatig agrarisch gebruik en de bestendige lijn dat hiervoor geen vergunningplicht geldt – door het bevoegd gezag zelf bevestigd – dienen in het beheerplan eenduidig en kenbaar te worden geborgd. De cumulatieve gevolgen van losse trajecten en gebiedsontwikkelingen zijn niet integraal beoordeeld, terwijl het onderbouwende onderzoek zelf erkent dat deze cumulatie op trajectniveau niet is te overzien. Ondergetekende is als grondeigenaar binnen het Natura 2000-gebied niet op zinvolle wijze betrokken bij de totstandkoming van de Gebiedsvisie Holtingerveld 2025–2043 en evenmin bij de totstandkoming van het voorliggende ontwerpbeheerplan zelf; tegen de gang van zaken rond de Gebiedsvisie is reeds schriftelijk bezwaar gemaakt en daaraan kan geen instemming worden ontleend. Op grond van het bovenstaande verzoekt ondergetekende het bevoegd gezag het ontwerpbeheerplan in deze vorm niet vast te stellen, de genoemde ontbrekende onderdelen en gebiedsspecifieke beoordelingen alsnog te adresseren, en bestaand rechtmatig gebruik in het beheerplan uitdrukkelijk te borgen. Kern van deze zienswijze is dat het ontwerpbeheerplan zelf erkent dat het behalen van de instandhoudingsdoelen thans niet in zicht is, dat essentiële hydrologische systeem informatie ontbreekt, dat cruciale bron- en systeem maatregelen nog niet zijn vastgesteld, dat belangrijke onderdelen afhankelijk zijn van toekomstige gebiedsprocessen en dat aanvullende onderzoeken, analyses en beleidsuitwerkingen nog noodzakelijk worden geacht. Daarmee acht ondergetekende het ontwerpbeheerplan in de huidige vorm onvoldoende concreet, onvoldoende verifieerbaar en onvoldoende zorgvuldig onderbouwd om reeds nu als integraal richtinggevend beheerplan te kunnen worden vastgesteld.	bestaand gebruik aan de initiatiefnemer is. Het beheerplan kan dit niet zondermeer vergunningvrij stellen. <i>Cumulatieve effecten</i> In een Natura 2000-beheerplan is aangegeven hoe de aangewezen instandhoudingsdoelstellingen in het Natura 2000-gebied behaald worden door het nemen van maatregelen. Bij de concrete uitwerking van maatregelen wordt rekening gehouden met cumulatieve effecten voor de omgeving. Het beoordelen van cumulatieve effecten voor de natuur is daarnaast verplicht voor een initiatiefnemer als er een vergunningaanvraag in het kader van een initiatief wordt gedaan. <i>Betrokkenheid</i> Bij de totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan wordt gewerkt met een provinciale adviesgroep voor de gebiedsoverstijgende vraagstukken en met een gebiedsgroep voor de verschillende Natura 2000 gebieden. In de gebiedsgroep zijn de verschillende belangenorganisaties en gemeenten vertegenwoordigd. De belangen van de particuliere gronden en agrarische ondernemers worden vertegenwoordigd door DPG, LTO, DAK dan wel de Bosgroep. Daarnaast is er voor het beheerplan een publieke informatieavond georganiseerd voorafgaand aan de terinzagelegging. Waar zienswijzen relevante nieuwe informatie of correcties bevatten die direct betrekking hebben op het ontwerp beheerplan, wordt het beheerplan hierop aangepast.	Geen wijzigingen Geen wijzigingen
--	--	---

Hoewel het ontwerpbeheerplan formeel betrekking heeft op Natura 2000-doelen binnen het Holtingerveld, blijkt uit onderliggende beleidsstukken, natuurdoelanalyses, hydrologische onderzoeken, gebiedsvisies, MER-documenten, PAS-analyses en overige provinciale trajecten dat het beheerplan feitelijk onderdeel vormt van een bredere, langdurige en geïntegreerde gebiedsgerichte systeemontwikkeling, waarin Natura 2000, KRW, TLGD, hydrologisch herstel, stikstofbeleid, klimaatmaatregelen, recreatieve zonering, waterbeheer en ruimtelijke gebiedsontwikkeling steeds verder met elkaar verweven raken. Naar het oordeel van ondergetekende kan het ontwerpbeheerplan daarom niet geïsoleerd worden beoordeeld, maar uitsluitend in samenhang met de bredere gebiedsprocessen en cumulatieve systeemmaatregelen die in en rondom het Holtingerveld worden voorbereid of reeds in uitvoering zijn gebracht.	<i>Integrale beoordeling</i> We herkennen ons in de grotere hoeveelheid plannen die van invloed kan zijn/is op een Natura 2000 gebied. Daarvoor gaan we in par 1.5 ook in op de samenhang met ander beleid. Sommige documentatie wordt gebruikt om het Natura 2000-beheerplan op te stellen, zoals onderzoeken, Natuurdoelanalyses en de oudere PAS-analyses. De overige documenten gebruiken juist het beheerplan (of de aanwijzing van het N2000 gebied) als uitgangspunt voor de verdere uitvoering van hun plannen. Het TLGD is daar een voorbeeld van. Resultaten uit die programma's waar ook daadwerkelijk passende maatregelen zijn uitgevoerd, zijn vervolgens weer van invloed op nieuw op te stellen beheerplannen.	Geen wijzigingen
9. [REDACTED]		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Wat mij opvalt is dat de lijst van “te beschermde soorten” (lees Habitattypen) alleen maar langer is geworden. Wij kunnen dus stellen dat het uitgevoerde beheer in de afgelopen jaren dus niet afdoende is geweest in de ogen van de natuurorganisaties. Natuurorganisaties hebben de eigenschap om biotopen te muteren. Doordat een biotoop veranderd (op bv het gebied van waterhuishouding) dan veranderd een habitat. Dit is een kwestie van oorzaak en gevolg en ben je geen hogere wiskunde voor nodig. En dat is er in het Holtingerveld aan de hand; Het constant muteren van bestaande vegetatietypen.	<i>Habitattypen</i> In het beheerplan hebben we beschreven wat de ontwikkeling is van het gebied en wat de wijzigingen zijn in het gebied die hebben geleid tot de huidige toestand. Op basis van het aanwijzingsbesluit van het gebied beschermen we de aanwezige waarden. In overeenstemming met het wijzigingsbesluit aanwezige waarden van 25-11-2022 zijn habitattypen H3130, H5130 en H9120 toegevoegd aan het	Geen wijzigingen

En dat is nog niet alles... De cultuurhistorie wordt op plekken ook ten grabbel gegooid. Zo is de oudste landbouwenclave “Holtinge” met zijn akkergronden op de Celtic Fields verdwenen uit het landschap omdat dat “natuur” moest worden. Met veel (subsidie)geld heeft de overheid deze gronden opgekocht. Deze landbouwgronden zijn destijds opgekocht voor een hogere waarde dan de destijds geldende marktwaarde. En nu is het veranderd in een gebied met Pitrus en Jacobskruiskruid. Wederom een mutatie van vegetatie in het gebied, en een afname in landbouwgronden waar voorheen voedsel op verbouwd werd om de eigen bevolking te kunnen voeden. Kennelijk is voor de provincie Drenthe “natuur” belangrijker dan “cultuur” en “voedselzekerheid” voor de eigen burger. Het Holtingerveld kenmerkt zich door een bijzondere hydrologie. Dit heeft zijn oorsprong door de hoogteverschillen, maar ook door het kalkrijke keileem in de ondergrond en de schijnwaterspiegels en ondergrondse wateraders in de ondergrond. Oppervlakkig zijn sloten dicht gegooid, wat weer de ontoegankelijkheid van bestaande (zand)wegen en fietspaden in de hand werkte. Wederom het veroorzaken van mutaties in bestaande vegetaties is het gevolg. Immers, de bestaande vegetatietypen die niet tegen natte/koude voeten kan zal afsterven en er zal andere vegetatietypen voor terugkomen. Pitrus is daar het bekendste voorbeeld van. Wederom oorzaak-gevolg. En is er op het gebied van de hydrologie wel voldoende onderzoek gedaan? We hebben naast het bestaande systeem een toename van regenwaterafvoer en te maken met een aantal riool-overstorten door de bouw van de Meerkamp. Deze waterstromen voerden het water af via de golfbaan en de on-gesaneerde vuilstort af op het gebied, en door de grondopbouw werd het “Gat van Berend Boer” (hier huisvest zich de grootste kamsalamanderpopulatie van NW-Europa) gevoed van water. Het gat van Berend Boer was eveneens een door de Duitse bezetter een gevorderd stuk landbouwgrond van de familie Boer omdat daar grint in de ondergrond. Dit grint is gebruikt om sommige wegen van enige stevigheid te geven voor de aanleg van het vliegveld.	beheerplan omdat deze aanwezig waren op het moment van aanwijzen van het gebied. Daarmee hebben deze habitats al die tijd dezelfde beschermde status gehad als de andere instandhoudingsdoelen in het gebied <i>Verworven gronden</i> In het gebied liggen een aantal restanten van raatakkers (‘Celtic Fields’) ten noorden van de Startbaan. In de ontwikkeling van het gebied wordt er rekening mee gehouden dat deze cultuurhistorische waarden intact blijven. <i>Hydrologie</i> In de verschillende LESA’s en het hoofdstuk gebiedsbeschrijving (2.2.5. Hydrologie) gaan we in op de hydrologie in het gebied.	Geen wijzigingen Geen wijzigingen
---	---	---

Ook het verder op gelegen Watersteeg werd hierdoor van water voorzien zoals ik omschreef bij het Gat van Berend Boer. Ik heb de eigenaar van dit terrein horen zeggen dat het om de “Finse meertjes” gaat. Waar deze benaming voor dit gebied weg komt is mij volstrekt onduidelijk. Maar doordat een terreineigenaar deze voeding van water niet meer accepteerde is in het verleden deze voeding gestopt, en zijn de afvoeren omgelegd, en verlaat dit water via de waterschap sloot thv Rijksweg 18 om uit te monden en te bezinken in agrarisch gebied. Zonder te weten hoe vervuild dit water kan zijn. Zonder te weten of deze afvoer het op den duur wel aankan. Zonder vooraf de neveneffecten te hebben onderzocht. Zonder te weten wat de effecten zijn van de polder achter Steenwijk en wat de effecten zijn van de verder op gelegen nieuwe polder bij Blokzijl (welke op plekken 3 meter beneden NAP is gelegen, en droog wordt gehouden door middel van onderbemaling wordt drooggehouden)? Ook de effecten op het gebied van wateronttrekking door Vitens is niet geheel in beeld. Ook de effecten van een toenemend aantal particulieren die een waterbron in hun tuin hebben welke water onttrekken aan het gebied is niet in beeld. Kortom, het gat van Berend Boer daar daalt de waterstand, en de Watersteeg is ook onderhevig aan minder vocht. De kortste klap is om het watersysteem weer op orde te brengen en de inzijsplekken van onderhoud te gaan voorzien (want daar ligt nu 60 cm compost en afgebroken takken en omgevallen bomen in door een gebrek aan jarenlang onderhoud) want anders zal daar ook een mutatie aan vegetatie ontstaan. Vervolgens krijgen “wij/ik” als boeren er de schuld van dat deze plekken droger worden omdat er af en toe een beregeningshaspel aan staat om “consumentendiensten” van water te voorzien. De agrarische sector neemt veel vocht op welke het gebied uit sijpelt en slaat dit op in z’n ondergrond (later hier meer over). Over enige noodzaak van “bescherming” van de kamsalamander kun je over discussiëren.. Het Holtingerveld is ten eerste aangemeld als enkel een “Habitatrichtlijngebied”.	<i>Kamsalamander</i> De habitatrichtlijn ziet toe op habitats. Dit betreft zowel habitattypen als habitatrichtlijnsoorten. De kamsalamander is een aangewezen soort voor het gebied vanaf het moment van aanmelden van het	Geen wijzigingen
--	---	-------------------------

De kamsalamander en de libelle zijn diersoorten, en een diersoort(en) zijn als zodanig NIET aangemeld, maar zijn als “extra complementair doel” aan de lijst van beschermde soorten gemakshalve toegevoegd. Van beiden soorten moet je de vraag oprecht stellen of we dit wel moeten opnemen in het Beheerplan? Want we hebben te maken met de grootste kamsalamandersoort van NW-Europa, dus mijn inziens is het gezien de omvang van die populatie niet nodig om hierop een beschermde status toe te passen. En als je daar wel in wil volharden als betrouwbare overheid dan zal het hydrologisch systeem weer moeten worden hersteld om het Gat van Berend Boer van voldoende water te voorzien. Want dat water verlaat het gebied nu via Rijksweg 18, en daarnaast loost het water aan de andere kant op de Uffelter-Es. Deze Es heeft een zeer groot absorberend vermogen en slaat het water op in de ondergrond. Echter, de tussenliggende landbouwenclave Holtinge, en de woningen aldaar, is aan vernatten omdat dat gebied relatief waterpas en op keileemschollen in het landschap ligt. Voor wat betreft de libellesoorten is bekend dat zij met name afkomen op nattere percelen waarbij de zuurtegraad van het (sloot)water het meest leidend is voor het meest geschiktste biotoop. Met name bij de pers-sappen van onze gras-en mais kuilen heeft een grote aantrekkingskracht op libellen. Niet de steeds veranderende hydrologie van de natuurorganisaties en/of de wens van 1 particuliere grondeigenaar in het gebied is leidend voor het meest geschikte biotoop. Natuurorganisaties en deze particuliere eigenaar spreken elkaar dus soms zelf tegen. Ze willen het ene bereiken, maar de ingrepen hebben een ander effect. De natuur laat zich immers NIET leiden als het draaien aan een thermostaatknop waarmee je een bepaalde temperatuur instelt. Dat het Holtingerveld rijk is aan een diversiteit aan vegetatietypen dat heeft het gebied aan zijn geschiedenis te danken. Mijn voorouders gebruikten delen van het gebied om vee te weiden, dus dat er soorten hult staan dat komt uit de tijd dat er koeien liepen en hult diende als vee-kering en het vee niet het akkerbouwgebied midden op de Es kon bereiken.	gebied als Natura 2000 gebied. Hiervoor geldt daarom een instandhoudingsverplichting. Daarvoor wordt het leefgebied van de soort beschermd en worden er eventueel maatregelen getroffen.	
---	---	--

Oude eikenbossen op zandvlakten bestaan niet in het Holtingerveld. Want het gebied bestaat uit leem en keileem met hier en daar wat “stuifzand” wat is overgewaaid vanaf de Essen van Uffelte, Havelte en Darp, en als je vroeger een perceel toegewezen kreeg van de Hertog om te pachten, dan werd er een twijg (wellicht van een eik) in de grond gezet als markering van het perceel wat je toebehoorde. Huur van die grond geschiedde op basis van geldafdracht of door de huur (pacht) betalen via melk, vlees, boter of iets anders wat werd overeengekomen. Overigens is er ook een “stuifzandgebied” aangemerkt in de nabijheid van de Kolonieweg. Ik ga er van uit dat dit een fout is want dat is het voormalige gronddepot van de Duitse bezetter. Het zand wat daar nog lag komt deels van ons adres af. Hier is in 2011/2012 deels een stal op gebouwd. Er is in de afgelopen jaren zand aan dat zanddepot toegevoegd, dus ik stel mij zo de vraag als dat zanddepot weer in “ere” wordt hersteld? Heide was een productiemiddel. Heide werd op grotere schaal geteeld en geoogst om als isolatiemateriaal te dienen voor de woningen of als brandstof voor de (brood)bakkers. Heide heeft van nature een hele hoge brand-temperatuur. Ideaal voor de stenen ovens om daar broden in te bakken. Deze heide verliet het gebied via het turfvaartje. Een vaartje wat het Ooster-en Westertzand met elkaar verbond. Het woordje “zand” heeft niets te maken met “stuifzand” zoals ik een ecoloog al eens heb horen roepen. De deklaag zand (zand afkomstig van het akkerbouwgebied de Es) die via verwaaing over het turf lag, moest verwijderd worden om bij het turf te kunnen komen. Naast heide was turf winning een belangrijke inkomstenbron van de veelal arme bewoners in het gebied, en maakte het gebied economisch belangrijk. Ook turf verliet het gebied via het turfvaartje (vanaf de Oost-zijde Oostertzand naar de West-zijde het Westertzand) om verder vervoerd en verhandeld te worden als in steden als Meppel, Assen en Zwolle. Actief Hoogveen is niet in het Holtingerveld aanwezig. Wellicht dat vanuit de natuurorganisaties het een “doel” is om te sturen op het doen ontstaan van actieve hoogvenen (wensnatuur). Wederom een mutatie in het biotoop in het Holtingerveld, terwijl met name natuurorganisaties stellen dat zij bestaande natuur willen behouden en beschermen.	<i>Historie en eikenbos</i> Wij herkennen ons in het belang van de geschiedenis van het gebied en hebben dit meegenomen in de totstandkoming van het beheerplan. Enkele percelen in het gebied hebben wij gekarteerd als Beuken-eikenbossen met hulst. Veelal zijn deze geflankeerd door Oud eikenbos. <i>Veen</i> Het actieve hoogveen in het Holtingerveld betreft het subtype heideven oftewel subtype B. Er zijn enkele relictten van heidevennen aanwezig.	Geen wijzigingen Geen wijzigingen
---	---	---

Maar door constant bestaande natuur te muteren en doelen er aan toe te voegen als gevolg van ingrepen die men doet, zul je geen bestaande natuur houden! Het is een keuze. Dat het Holtingerveld redelijk rijk is aan verschryllende vegetatietypen komt ook voor een deel voort uit de tijd van de Duitse bezetter. Zo is er bijvoorbeeld mijnafval/puin uit de mijnen van o.a. uit Limburg gehaald voor de aanleg van het vliegveld. Mijnafval heeft een van zichzelf een verontreinigend karakter. Deze weg ligt nog steeds in het gebied en is nooit gesaneerd. Door deze verplaatsing van zand/grint/gruis zijn er ook verschillende zaden hier naar toe getransporteerd wat weer een nieuw biotoop veroorzaakte. Logisch. Net als de ongesaneerde vuilstort en autosloop ligt nog in het gebied langs de Studentenkampweg en de Kolonieweg. Dit is destijds afgedekt met een laag aarde uit de gemeentes Havelte en Steenwijk (de gemeentes Havelte en Steenwijk storten daar het vuil). Op die locatie geldt de Wet van de sterksten in de ecologie, bepaalde vegetatietypen zullen zich hier nooit kunnen ontwikkelen, en andere soorten kunnen hier heel goed op gedijen. Dat alleen die ene particuliere grondeigenaar aan tafel zit bij het opstellen van een Beheerplan is erg bijzonder. Ook ik ben eigenaar van 3 percelen in het Holtingerveld, onze familie woont al eeuwen hier, en er wordt al jaren over mijn eigendom gesproken. Dat was al in de tijd dat de Duitse bezetter een paar percelen landbouwgrond aan de Studentenkampweg van ons vorderde. En nadien nog een keer naast ons bedrijf landbouwgrond vorderde aan de Smeenholteweg om geel zand en grint te winnen wat in de ondergrond zat voor de aanleg van het vliegveld. Onze familie is toen gevlucht naar Wapserveen. En nu heb ik schijnbaar weer geen invloed op mijn eigendom doordat de particuliere eigenaren (op 1 na) geen recht heeft om mee te kunnen spreken. Zo is in het verleden houtopstanden gekapt aan de Weg Achter de Es waar ik met 2 percelen “boerbos” lig omdat deze houtopstanden/vegetatietypen niet zouden passen binnen het opgenomen Beheerplan Natura 2000 Holtingerveld. Nogmaals, een Beheersplan waar ik als eigenaar aan de voorkant geen enkele invloed heb kunnen hebben. Ook hebben de omliggende dorpen nooit invloed gehad op een Beheersplan, terwijl de externe werking van het beheersplan ook dorpen in haar greep houden.	<i>Participatie</i> De provincie onderschrijft het belang van draagvlak en het betrekken van belanghebbenden. Daarvoor werken we bij de totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan met een provinciale adviesgroep voor de gebiedsoverstijgende vraagstukken en met een gebiedsgroep voor de verschillende Natura 2000-gebieden. In de gebiedsgroep zijn belangenorganisaties en de gemeenten vertegenwoordigd. De particuliere grondeigenaren zijn vertegenwoordigd via Drents Particulier Grondbezit en de Bosgroep, en tevens de gemeente. Daarnaast is de publieke informatieavond georganiseerd om het publiek te informeren en is het plan ter inzage gelegd om individuele bewoners en eigenaren de kans te geven om hun inbreng te delen. Waar inbreng en zienswijzen relevante nieuwe informatie of correcties bevatten die betrekking hebben op het ontwerp beheerplan, wordt het beheerplan hierop aangepast. <i>Toegankelijkheid en calamiteiten</i> Wij onderschrijven het belang van een goede bereikbaarheid en inzetbaarheid van hulpdiensten bij	Geen wijzigingen Geen wijzigingen
--	---	---

Ik sta op het standpunt dat ik weiger om mee te doen aan Wet-en Regelgeving die is opgetuigd door anderen, waar ik aan de voorkant geen deel mocht nemen in een discussie over mijn eigendommen. Ik mag volgens mij zelf weten welke vegetatietypen ik op mijn eigen grond wil hebben en zal de grond blijven gebruiken zoals dat in het verleden ook is gebeurd! En er ook niet met andere particuliere eigenaren aan de voorkant gepraat. Waar dat verschil in zit waarom ik als particuliere grondeigenaar wordt uitgesloten van een vorm van inbreng is mij onduidelijk. Ik persoonlijk kan zeer slecht tegen het feit als de cultuurhistorie van het gebied in een hele andere context wordt geplaatst ten gunste van een bepaald “verdienmodel” voor met name natuurorganisaties wat onder de paraplu van “natura2000” kan vallen. En dat ik vervolgens een verminderd of helemaal geen zeggenschap meer heb over mijn eigendom in het gebied, en het dorp steeds meer beperkt worden als gevolg van de externe werkingssfeer van het Beheerplan. Dat de toegankelijkheid van het gebied steeds verder afneemt voor de omwonenden. Is het gebied wel veilig genoeg om bij calamiteiten (b.v. brand) om in te kunnen grijpen? De laatste stand wat mij ter ore is gekomen via de brandweercommandant is dat dat niet op orde is voor het Holtingerveld. Op het gebied van veiligheid en toegankelijkheid voor de hulpdiensten schort er nog al wat aan. Zo zijn er veel wegen afgesloten in het gebied. Langs de openbare weg hangen bomen/takken over de weg dat vrachtverkeer en de loonwerker de route naar mijn bedrijf via het dorp doen en niet meer via het buitengebied. De gemeente Westerveld is hiervan op de hoogte. In mijn optiek is het her-begrenzen van het Natura2000 gebied Holtingerveld te overwegen en/of de status natura2000 van het gebied af te halen, want het is een cultuurhistorisch/economisch gebied en geen natuurgebied zoals dat verondersteld wordt.	(natuur)branden. Als provincie werken wij samen met de Veiligheidsregio Drenthe en onze partners, waaronder Defensie, het Rijksvastgoedbedrijf en overige terreinbeheerders, aan het in beeld brengen van natuurbrandrisico's en de maatregelen die nodig zijn om risico's te beheersen en een effectieve bestrijding mogelijk te maken. Daarbij wordt onder meer gekeken naar bereikbaarheid en berijdbaarheid van terreinen, bluswatervoorzieningen, vroegtijdige signalering en aanpassingen in inrichting en beheer. Wij hebben het signaal van de indiener besproken met de Veiligheidsregio. Daarbij is aangegeven dat bij een inventarisatie van het Holtingerveld door de brandweer vorig jaar geen bijzonderheden zijn geconstateerd die aanleiding gaven tot aanvullende acties ten aanzien van de bereikbaarheid voor hulpdiensten. Tegelijkertijd blijven bereikbaarheid en toegankelijkheid aandachtspunten die periodiek worden beoordeeld, omdat omstandigheden in natuurgebieden in de tijd kunnen veranderen door (weers)omstandigheden en verandering in vegetatie. Dit zal dan naar voren komen in de eerstvolgende schouw of controle door de lokale brandweerpost. De afgelopen periode is opnieuw duidelijk geworden dat natuurbranden geen uitzonderlijke incidenten meer zijn, maar een structureel en terugkerend risico. Daarom zetten wij samen met onze partners in op preventie, bewustwording en het versterken van de bestrijdingsmogelijkheden. Zo zijn in recente maanden samen met Defensie en de Veiligheidsregio	
--	---	--

	aanvullende bluswatervulpunten gerealiseerd binnen de provincie, waaronder aan de westzijde van het Holtingerveld. Voor heel Drenthe blijven we monitoren of aanpassingen nodig zijn. Mocht indiener beschikken over meer concrete informatie over locaties of situaties waar knelpunten bestaan voor de bereikbaarheid of inzet van hulpdiensten, of een andere fysieke omstandigheid waaruit een natuurbrandrisico blijkt, dan ontvangen wij die graag. Wij zullen deze informatie betrekken bij de verdere afstemming met de Veiligheidsregio en betrokken terreinbeheerders.	
10. [REDACTED] namens Recreatieschap Drenthe		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Met belangstelling hebben wij kennisgenomen van het ontwerpbeheerplan Natura 2000 Holtingerveld 2026. Wij onderschrijven het belang van natuurherstel en bescherming van de natuurwaarden in het gebied. Tegelijkertijd hebben wij zorgen over de wijze waarop recreatie in het ontwerpbeheerplan als drukfactor wordt gepositioneerd en de (beleidsmatige) gevolgen die daaraan worden verbonden. In zowel de natuurdoelanalyse als het advies van de Ecologische Autoriteit wordt nadrukkelijk vastgesteld dat de twee belangrijkste drukfactoren voor het Holtingerveld bestaan uit: • stikstofdepositie; en • een verstoord hydrologisch systeem. Ook in het ontwerpbeheerplan zelf staat expliciet vermeld dat dit de twee belangrijkste knelpunten zijn. Desondanks wordt recreatie in het beheerplan vervolgens als aanvullende drukfactor opgevoerd. 1. Aansluiting op het vorige beheerplan Wij verzoeken om enkele relevante uitgangspunten uit het vorige beheerplan opnieuw op te nemen, waaronder: • de balans tussen natuurdoelen en recreatief medegebruik (hoofdstuk 4.3.6);	<i>Drukfactoren</i> In het beheerplan zijn voor alle instandhoudingsdoelen alle relevante drukfactoren benoemd. Hierbij zijn stikstofdepositie, hydrologie en verstoring door recreatie allemaal geïdentificeerd als (mogelijke) drukfactor voor een of meer habitattypen. Daarbij kan er inderdaad een verschil zijn in de mate van invloed van verschillende drukfactoren én de zekerheid. Dit is in het beheerplan beschreven. <i>Aansluiting vorige beheerplan</i> We begrijpen de wens voor de duiding. In het vorige beheerplan hebben we een inventarisatie gedaan van	Geen wijzigingen Geen wijzigingen

• het belang van routing via bestaande paden (hoofdstuk 6.1.5); • en de constatering dat natuurherstel ook recreatieve kansen kan versterken (hoofdstuk 7.7.1). Daarnaast vragen wij aandacht voor het bestaande recreatieve gebruik van het gebied als belangrijk randvoorwaarde binnen het beheerplan. 2. Recreatie als drukfactor onvoldoende onderbouwd In de onderliggende Natuurdoelanalyse 2024 wordt recreatie nauwelijks benoemd. Pas in het advies van de Ecologische Autoriteit wordt recreatiedruk — met name loslopende honden — als aandachtspunt genoemd, waarbij juist wordt geadviseerd eerst een bredere knelpuntenanalyse uit te voeren. In het ontwerpbeheerplan lijkt echter al vooruitgelopen te worden op maatregelen tegen recreatiedruk, zonder duidelijke onderbouwing van: • de feitelijke omvang van het probleem; • de betrokken recreatievormen; • de effecten op instandhoudingsdoelen; • en de gebruikte meet- of monitoringsgegevens. Wij vinden wij een gebiedsgericht, feitelijk onderbouwde en proportionele benadering noodzakelijk. 3. Te weinig feitelijke ecologische onderbouwing Op meerdere plaatsen wordt gesproken over mogelijke verstoring of risico's, terwijl concrete causale verbanden en kwantitatieve gegevens ontbreken. Daardoor ontstaat de indruk dat maatregelen worden gebaseerd op aannames in plaats van aantoonbare effecten. 4. Gebiedsgerichte afweging ontbreekt Het beheerplan benoemt kwetsbare deelgebieden, maar maakt onvoldoende inzichtelijk: • welke verstoring daadwerkelijk aan recreatie is toe te schrijven; • hoe dit zich verhoudt tot stikstof, hydrologie en klimaatverandering; • en waar daadwerkelijk ecologische knelpunten ontstaan. Een integrale afweging van drukfactoren ontbreekt hierdoor.	het bestaande gebruik in relatie tot de mogelijkheid van een significant negatief effect van het gebruik van het moment van aanwijzing (veelal rond 2010). Vanwege aanpassing van jurisprudentie rondom gebruik (zie ook bestaand gebruik), én de focus op het behalen van de instandhoudingsdoelen, hebben we in dit beheerplan per instandhoudingsdoel de individuele drukfactoren geïdentificeerd. Indien daar knelpunten zijn geconstateerd zijn/worden daar maatregelen aan gekoppeld. De teksten uit het oude beheerplan komen daarmee niet meer overeen met jurisprudentie en uitgangspunten van dit beheerplan. <i>Bestaand gebruik</i> Activiteiten die behoren tot de legale referentiesituatie (bestaand gebruik), vormen geen nieuwe Natura 2000-activiteit waarvoor een vergunning nodig is. Als de aard en omvang van activiteiten is gewijzigd, dan is het aan de initiatiefnemer om te onderzoeken of dit vergunningsplichtig is. Het beheerplan kan dit niet zonder meer vergunningvrij stellen. <i>2 t/m 5 - Onderbouwing recreatie als drukfactor</i> De provincie herkent de zorg dat recreatie en toerisme zijn geïdentificeerd als drukfactor. Door SOVON en RAVON is recent een verstorings- en zoneringsonderzoek uitgevoerd in het Holtingerveld en andere gebieden (Brinkman et al., 2023). Een belangrijke factor bij verspreiding van vogels en herpetofauna in een natuurgebied, is verstoring door menselijke activiteit. Het gaat daarbij in grote delen	Geen wijzigingen Geen wijzigingen
--	---	---

5. Maatschappelijke waarde van recreatie Het Holtingerveld is niet alleen een Natura 2000-gebied, maar ook een belangrijk recreatief landschap voor bewoners, bezoekers en ondernemers. In het ontwerpbeheerplan blijft onderbelicht: • welke recreatieve functies behouden moeten blijven; • hoe recreatie kan bijdragen aan natuurbeleving en geleiding; • en welke maatschappelijke en economische waarde recreatie vertegenwoordigt. Wij zijn bereid mee te denken over gerichte maatregelen zoals routing, bezoekersgeleiding, voorlichting en monitoring, mits deze gebaseerd zijn op objectief vastgestelde ecologische knelpunten. 6. Verzoek tot aanpassing Wij verzoeken daarom: 1. recreatie niet generiek als zelfstandige drukfactor op te nemen zonder nadere feitelijke onderbouwing; 2. eerst uitvoering te geven aan de gevraagde brede knelpuntenanalyse; 3. onderscheid te maken tussen recreatievormen, locaties en daadwerkelijke structurele effecten; 4. onderscheid te maken tussen regulier recreatie (mede)gebruik via bestaande infrastructuur enerzijds en specifieke verstoringsgevoelige activiteiten anderzijds; 5. maatregelen uitsluitend te baseren op objectieve monitoring, proportionaliteit en gebiedsspecifieke afwegingen; 6. bestaand recreatief gebruik en de maatschappelijke betekenis van recreatie expliciet mee te wegen. 7. Een adaptieve beheerbenadering toe te passen waarbij monitoring periodiek inzicht geeft in de daadwerkelijke effecten van recreatie gebruik en maatregelen tussentijds kunnen worden bijgesteld. 7. Bestaand recreatief gebruik als uitgangspunt Bestaand recreatief gebruik zoals wandelen, fietsen en paardrijden vormen een belangrijk maatschappelijk uitgangspunt binnen het gebiedsbeheer. Eventuele aanvullende beperkingen	van het gebied voornamelijk over verstoring door recreatie. Het inschatten van het effect van verstoring op de instandhoudingsdoelen is gedaan op basis van zoneringskaarten. Meer informatie hierover is opgenomen in paragraaf 5.2.5. Op basis hiervan is recreatie als mogelijke drukfactor opgenomen in het beheerplan. De komende planperiode zal een aanpak geformuleerd worden om de druk van recreatie op de Natura 2000-waarden nader te duiden en te verminderen waarbij de verschillende opties uit paragraaf 5.3.3 worden meegewogen.	
--	---	--

dienen aantoonbaar noodzakelijk en proportioneel te zijn. Beperkingen van bestaand recreatief gebruik dienen aantoonbaar noodzakelijk te zijn voor het behalen van de instandhoudingsdoelen en dienen proportioneel en gebiedsspecifiek te worden gemotiveerd. Wij verzoeken daarom: • bestaand recreatief gebruik als randvoorwaarde te blijven hanteren; • beperkingen alleen gebiedsspecifiek en onderbouwd toe te passen; • en eerst met objectieve monitoring aan te tonen dat aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn.		
11. [REDACTED] namens Stichting Natuur en Milieu Federatie		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Graag maken wij gebruik van de mogelijkheid om onze zienswijze te geven op het ontwerp Natura 2000-beheerplan Holtingerveld. Wij gaan allereerst in op de drukfactor pesticiden. Daarnaast hebben wij opmerkingen met betrekking tot de genoemde typische soorten en de actualiteit van de gegevens. In het algemeen waarderen wij dat u in het ontwerpbeheerplan expliciet aandacht schenkt aan de drukfactoren, zoals de overmatige stikstofdepositie en de regionale grondwaterstanddaling, die via externe maatregelen en/of systeemherstel moeten worden opgelost. De externe maatregelen gericht op stikstofreductie en (hydrologisch) systeemherstel zijn niet in het beheerplan opgenomen, maar zijn onderdeel van het TLGD. In het TLGD zijn echter geen concrete maatregelen opgenomen gericht op het terugdringen van het gebruik van pesticiden in de nabijheid van Natura 2000-gebieden. In het voorliggende ontwerpbeheerplan geeft u weliswaar aan dat in het Holtingerveld op meerdere plekken de aanwezigheid van pesticiden is vastgesteld, maar vervolgens geeft u alleen aan dat nader onderzoek naar pesticiden nodig is. Dit ondanks de uitspraak van de Raad van State van 2 april 2025 over de mogelijke invloed van het gebruik van pesticiden op Natura 2000-doelen. Op dit moment is niet duidelijk of er een relatie is tussen de aanwezigheid van bepaalde verontreinigingen en de achteruitgang van met name typische soorten insecten in Natura 2000-gebieden. Op landelijk niveau is onderzoek nodig om preciezer vast te stellen hoe verontreinigingen in gebieden terechtkomen, wat de bron van gevonden stoffen in het gebied is	<i>Pesticidengebruik</i> In het beheerplan hebben we een onderzoekopgave voor gebiedsvreemde stoffen opgenomen. Momenteel is de provincie aan het werk om een onderzoek uit te voeren én sluit zij zich aan bij landelijke onderzoeken naar effecten en/of herkomst van gebiedsvreemde stoffen. Vanuit het voorzorgsbeginsel is er vanuit de provincie momenteel al een verbod op gewasbeschermingsmiddelen op een afstand van 250 meter. Zie ook https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR756720/1	Geen wijzigingen

en of deze een significant effect hebben op de Natura 2000-gebieden en het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen. Pas als er wordt aangetoond dat de verontreiniging significant negatieve effecten tot gevolg heeft, worden passende maatregelen geformuleerd. Vanuit het voorzorgsbeginsel is er wat ons betreft alle reden om nu al maatregelen buiten de begrenzing van het Holtingerveld (en andere Natura 2000-gebieden) te nemen. Het is bekend dat veel van de aangetroffen pesticiden al in lage dosering zeer giftig zijn voor bijvoorbeeld bijen, vlinders en zweefvliegen. In onze zienswijze op de ontwerp Omgevingsvisie van 5 mei jl. hebben wij in dit kader aangegeven dat rond Natura 2000-gebieden (en andere kwetsbare gebieden) wat ons betreft een vorm van zonerings nodig is die gericht is op het terugdringen of zelfs een verbod op het gebruik van pesticiden. Wij hebben u gevraagd hiervoor een (ruimtelijke) visie en aanpak in de Omgevingsvisie op te nemen en deze vervolgens te vertalen in een concreet kaartbeeld met bijbehorende regels in de Omgevingsverordening. In aansluiting daarop verzoeken wij u om in het Natura 2000-beheerplan Holtingerveld te verduidelijken wat uw beleid is ten aanzien van pesticidengebruik rondom het Natura 2000-gebied. Wij hebben vragen bij de per habitatype genoemde typische soorten. Wij kunnen dit niet voor alle soortgroepen goed beoordelen, maar voor vogels komen de genoemde typische soorten ons bij een aantal habitatypen wat willekeurig over. Zo vragen wij ons af of de Goudvink een typische soort is van Jeneverbesstruwelen, de Matkop en Wespandief voor oude eikenbossen en de Matkop en Houtsnip voor hoogveenbossen. Van verschillende typische soorten wordt per habitatype vermeld of ze er voorkomen. Wij missen echter trendgegevens van typische soorten die ondersteunen hoe slecht het met veel habitatypen gaat. In de laatste tien jaar zijn verschillende typische soorten dagvlinders bijvoorbeeld uit het gebied verdwenen, zoals de kommavlinder, aardbeivlinder en het gentiaanblauwtje. Een nog niet zo lang geleden tamelijk algemene soort als de heivlinder is zeldzaam geworden. Het is niet duidelijk tot welk jaar ontwikkelingen en waarnemingen in de tekst zijn beschreven. Zo is duidelijk wel uitgegaan van het profieldocument van 11 september 2025 en wordt ook de	<i>Typische soorten</i> We herkennen enkele onderdelen van deze zienswijze. Niet in elke typische soortentabel is aangegeven welke gegevens gebruikt zijn. Echter in tabel 1.2 is beschreven dat we de typische soorten gebruiken zoals deze in de Nationale Databank Flora & Fauna (NDFF) zijn opgenomen in de periode tussen het vorige beheerplan en het huidige beheerplan. Daarnaast is de beoordeling van typische soorten niet gebaseerd op een trend, deze is namelijk niet te bepalen aan de hand van de NDFF gegevens, maar is deze gebaseerd op de aan- of afwezigheid van een soort. Dit conform de methodiek van de beoordeling van de kwaliteit van een habitatype. Wat betreft de toewijzing van typische soorten per habitatype, we gebruiken de lijst zoals deze is opgenomen in het profieldocument per instandhoudingsdoel.	Onderschrift tabellen typische soorten zijn aangepast.
---	--	---

uitspraak van de Raad van State van 2 april 2025 genoemd. In de tekst staat echter ook dat in het noorden van het Holtingerveld in 2025 een landschapsecologische systeemanalyse wordt uitgevoerd en wordt onderzocht hoe de populatie van de brede geelgerande waterroofkever robuuster en duurzamer gemaakt kan worden. Daarbij wordt het voorkomen van de brede geelgerande waterroofkever in paragraaf 3.2.2 stabiel genoemd, maar in paragraaf 4.17.2 wordt gesproken van een afname. Mogelijk is in paragraaf 4.17.2 gebruikgemaakt van recente informatie die in paragraaf 3.2.2 nog niet is verwerkt. Wij vinden het ook vreemd dat in het ontwerp niet gerefereerd wordt aan het in 2025 verschenen standaardwerk over broedvogels in Zuidwest-Drenthe (Van Dijk 2025, Van Korhoen tot Kraanvogel). De tekst over broedvogels in paragraaf 3.3.1 en 3.3.2 kan verbeteren wanneer deze referentie wordt gebruikt. Wij verzoeken u in het beheerplan uit te gaan van de meest actuele gegevens en in ieder geval overal duidelijk te vermelden uit welk jaar de gebruikte gegevens zijn.	Wij passen het onderschrift van de tabellen aan. <i>Brede geelgerande waterroofkever</i> Het klopt dat er recent een afname te zien is in de aantallen van de populatie van de brede geelgerande waterroofkever. De tekst in paragraaf 3.2.2. is gewijzigd. <i>Gebruikte studies</i> De provincie dankt indiener voor het aandragen van mogelijk nuttige bronnen. Het genoemde werk is gepubliceerd nadat de analyses en studies voor het voorliggende beheerplan reeds waren voltooid. We zullen inzichten uit dit werk tot ons nemen en meenemen in het volgende op te stellen beheerplan.	Tekst in paragraaf 3.2.2 is aangepast. Geen wijzigingen
12. [REDACTED]		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Deze zienswijze op het ontwerpbesluit Natura 2000 beheerplan Holtingerveld stuur ik u toe omdat ik op korte afstand van het gebied woon. Wekelijks wandel ik en fiets ik door het gebied; het draagt in belangrijke mate bij aan mijn woongenot. Ook profiteer ik van de bijdrage die het gebied levert aan het economische en sociaal functioneren van het dorp, onder andere doordat de recreatiesector functies ondersteunt waar ik als bewoner eveneens van profiteer. In zijn huidige vorm kan het ontwerpbeheerplan door terreinbeherende organisaties worden gebruikt als argument om fiets- en wandelpaden te sluiten. Dit zou afbreuk doen aan mijn woonplezier. Eerst wil ik echter een opmerking maken over de betrokkenheid van belanghebbenden. In het ontwerpbesluit staat op pagina 11 een kopje met de titel “Informatiebijeenkomsten voor alle belanghebbenden”, waarin wordt gesteld dat het beheerplan is gepresenteerd aan een breder publiek door middel van een informatiebijeenkomst. Deze bijeenkomst heeft inderdaad plaatsgevonden, maar wel in Assen, wat voor mij een drempel was om deze te bezoeken. Daarbij heeft deze bijeenkomst slechts	<i>Participatie</i> De provincie onderschrijft het belang van draagvlak en het betrekken van belanghebbenden. Daarvoor werken we bij de totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan met een provinciale adviesgroep voor de gebiedsoverstijgende vraagstukken en met een gebiedsgroep voor de verschillende Natura 2000-gebieden. In de gebiedsgroep zijn belangenorganisaties en de gemeenten vertegenwoordigd.	Geen wijzigingen

kort geduurd, omdat deze werd verstoord. Dat in het ontwerpbesluit wordt gesteld dat er ruimte was om in gesprek te gaan en dat er informatie is verstrekt, komt niet overeen met de situatie. Dit vraagt minimaal om een aanpassing van de tekst, maar bij voorkeur wordt alsnog een lokale bijeenkomst georganiseerd over de reikwijdte en impact van dit ontwerpbesluit. In het ontwerpbesluit wordt het volgende gesteld over verstoring door recreatie: “Een belangrijke factor bij verspreiding van vogels en herpetofauna in een natuurgebied is verstoring door menselijke activiteit. Het gaat daarbij in grote delen van het gebied voornamelijk over verstoring door recreatie.” Deze vaststelling gaat volgens mij voorbij aan de verstoring die plaatsvindt door militaire activiteiten in belangrijke delen van het gebied. Hierbij wordt opgemerkt dat in de zoneringskaart met de gevoeligheidsgraad voor broedvogels (figuur 5.1) juist grote delen van het oefengebied zijn aangemerkt als zeer kwetsbaar. De militaire activiteiten zijn zeer divers en over het algemeen luidruchtiger dan de toegestane recreatieve activiteiten. Ook in het broedseizoen wordt geoefend met losse flodders en oefengranaten, waarbij militairen zich ook (juist) buiten de paden begeven. In het ontwerpbesluit kan ik niet vinden hoe de verstoring door militaire activiteiten zich verhoudt tot de verstoring door recreanten. Zo’n beschouwing lijkt mij noodzakelijk om de drukfactoren goed te kunnen vaststellen en op basis daarvan passende maatregelen te formuleren. Ik vraag hierbij nadrukkelijk niet om een beoordeling van de effecten van militaire activiteiten, aangezien de afbakening hierover in paragraaf 1.2 duidelijk is. Wel constateer ik dat in het ontwerpbesluit wordt getoond dat sprake is van recreatie in zeer kwetsbare gebieden en dat er vondsten zijn van dode reptielen op paden en wegen. Wat echter niet wordt getoond, is wat de impact hiervan is op de broedvogels en de reptielenpopulatie. Ook is uit een kaart met verkeersslachtoffers op een deel van de getoonde paden en wegen niet af te leiden of deze zijn veroorzaakt door recreanten, legervoertuigen of regulier verkeer. Op deze wijze kan naar mijn mening niet worden vastgesteld of de drukfactor recreatie van dusdanige omvang is dat hierop moet worden gestuurd. Daarbij geldt dat het gebied is aangewezen als Habitatrichtlijngebied, waardoor voor broedvogels en reptielen geen kwantitatieve instandhoudingsdoelen zijn vastgesteld. De aantalsontwikkelingen van een aantal	Daarnaast is er voor het beheerplan een publieke informatiebijeenkomst georganiseerd. Wij herkennen ons in de zienswijze dat het een aanvullende drempel was om naar Assen te komen. De tekst zoals deze in het ontwerp is opgenomen komt in ons beeld overeen met de werkelijkheid. De zienswijze leidt daarom niet tot een aanpassing van het beheerplan. <i>Recreatie als drukfactor</i> Ten aanzien van recreatie is door SOVON en RAVON is recent een verstorings- en zoneringsonderzoek uitgevoerd in het Holtingerveld en andere gebieden (Brinkman et al., 2023). Een belangrijke factor bij verspreiding van vogels en herpetofauna in een natuurgebied, is verstoring door menselijke activiteit. Het gaat daarbij in grote delen van het gebied voornamelijk over verstoring door recreatie. Het inschatten van het effect van verstoring op de instandhoudingsdoelen is gedaan op basis van zoneringskaarten. Meer informatie hierover is opgenomen in paragraaf 5.2.5. Op basis hiervan is recreatie als mogelijke drukfactor opgenomen in het beheerplan. De komende planperiode zal een aanpak geformuleerd worden om de druk van recreatie op de Natura 2000-waarden nader te duiden en te verminderen waarbij de verschillende opties uit paragraaf 5.3.3 worden meegewogen. Ten aanzien van militaire activiteiten is ten tijde van het vorige beheerplan (2016) op basis van onderzoek van Bureau Meervelt vastgesteld dat de huidige en toekomstige wijze van militair gebruik geen significante invloed heeft op de instandhoudingsdoelen. Omdat	Geen wijzigingen Geen wijzigingen
--	--	---

kwetsbare broedvogelsoorten (zoals nachtzwaluw en draaihals, zie onder andere Van Dijk, <i>Van Korhoen tot Kraanvogel</i>) laten bovendien een toename zien. Dit zou erop kunnen wijzen dat verstoring mogelijk geen beperkende factor is in het gebied. Hier lijkt sprake van kennisleemtes. Analyses en onderzoeken om dit nader te onderbouwen lijken mij passende beheermaatregelen, voordat wordt overgegaan tot het afsluiten van paden en wegen. Ten slotte wil ik aandacht vragen voor de samenhang in het beheer en in de communicatie. Zoals ook in de berichtgeving van de provincie wordt gesteld, komen er veel plannen en maatregelen op de omgeving af die voortkomen uit verschillende besluiten. Het draagvlak voor deze ontwikkelingen, dat ik persoonlijk als beperkt inschat, is gebaat bij voldoende en duidelijke communicatie. Aandacht voor de samenhang tussen de verschillende processen is daarbij van groot belang, omdat het voor mensen die niet dagelijks met beleid en beheer bezig zijn moeilijk te volgen is wat er gebeurt. Het beheerplan biedt hierover naar mijn mening onvoldoende duidelijkheid. Zo wordt er één keer gesproken over een “beheercommissie”, zonder dat duidelijk wordt wat dit precies is en wie daarin deelnemen. Omdat in de zin daarvoor wordt gesproken over “goed bestuur”, vind ik dit op zijn minst opmerkelijk. Juist omdat in het Holtingerveld sprake is van meerdere terreinbeherende organisaties, is er een extra noodzaak om te sturen op samenhang. Ik ben mij ervan bewust dat het Natura 2000-beheerplan zelf beperkt aanknopingspunten biedt om hierop te sturen, maar ik zou graag zien dat dit in de praktijk beter wordt georganiseerd, met nadruk op de directe omgeving.	militaire activiteiten sindsdien zoals verwacht niet significant zijn gewijzigd blijft deze conclusie gehandhaafd. <i>Communicatie en beheercommissie</i> Dank voor het delen van uw zorg. Voor het Holtingerveld wordt dit mede georganiseerd door het Nationaal Park Holtingerveld. Hoofdstuk 7.5 spreekt ten onrechte over een beheercommissie. Dit is aangepast.	
13. ■■■ namens Meten=Weten		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Hierbij dient de vereniging Meten=Weten een zienswijze in met betrekking tot het Ontwerp Natura 2000-beheerplan Holtingerveld. Samenvatting		Tekst hoofdstuk 7.5 over beheercommissie is gewijzigd.

Het ontwerp beheerplan voldoet niet aan de eisen die aan een beheerplan worden gesteld. Benodigde passende maatregelen zijn niet of onvoldoende opgenomen. Dit heeft met name betrekking op de noodzakelijke maatregelen die buiten het gebied moeten worden getroffen (externe werking) om de instandhoudingsdoelen te kunnen bereiken. Toetsingskader Op grond van artikel 4.26 van het Bkl dient het beheerplan voor het Natura 2000-gebied in ieder geval een beschrijving te bevatten van de voor dat gebied: a. nodige instandhoudingsmaatregelen (als bedoeld in de zin van artikel 3 lid 1 en 2 onder b t/m d en artikel 4 lid 1, eerste zin, of lid 2 van de Vogelrichtlijn en artikel 6 lid 1 van de Habitatrichtlijn); b. nodige passende maatregelen (als bedoeld in artikel 6 lid 2 van de Habitatrichtlijn); en c. met bovengenoemde maatregelen beoogde resultaten. Daarnaast kunnen in het beheerplan projecten worden beschreven die zijn uitgezonderd van de omgevingsvergunningsplicht voor de Natura 2000-activiteit In het beheerplan staan de beoogde resultaten: hoe helpen de maatregelen om de natuurwaarden te beschermen, te herstellen of te ontwikkelen? Het beheerplan onderscheidt de maatregelen naar de verschillende habitats en soorten (artikel 4.26 Bkl). Een beheerplan heeft een werkingsduur van zes jaar, plus eventuele verlenging. Een beheerplan dient ook na zes jaar zelfstandig leesbaar te zijn. Ofwel, mag niet zijn gebaseerd op verwijzingen die een tijdelijk karakter en na verloop van tijd ofwel zijn achterhaald, ofwel niet meer vindbaar zijn. Voorbeeld onder 1.4.1. beheerplan. Drukfactoren De belangrijkste drukfactoren voor het Holtingerveld zijn de stikstofbelasting, verdroging en de contaminatie met bestrijdingsmiddelen. Deze drukfactoren moeten aan de bron worden aangepakt (cf. 1.5.1 beheerplan). Het mag niet zo zijn dat noodzakelijke maatregelen geen deel uitmaken van het beheerplan.	<i>Uitwerking maatregelen</i> In het Natura 2000-beheerplan beschrijven wij de drukfactoren die het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen in de weg staan en de maatregelen die nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te halen dit overeenkomstig art 4.26 Bkl. Waar mogelijk worden deze maatregelen concreet beschreven, maar in sommige gevallen is nader onderzoek nodig of moeten maatregelen verder uitgewerkt worden in een gebiedsproces. En is de opname van het onderzoek of opgave de invulling van artikel 4.26. Dit geldt met name voor maatregelen die buiten het gebied genomen moeten worden of maatregelen die directe effecten hebben buiten het gebied. Het Programma TLGD geeft hier invulling aan voor maatregelen buiten het gebied. Als maatregelen vanuit het TLGD een duidelijk karakter hebben gekregen zullen deze opgenomen worden in de opvolgende beheerplannen. <i>Bestaand gebruik en vergunningen</i> Activiteiten die behoren tot de legale referentiesituatie (bestaand gebruik), vormen geen nieuwe Natura 2000-activiteit waarvoor een vergunning nodig is. Als de aard en omvang van activiteiten is gewijzigd, dan is het aan de initiatiefnemer om te onderzoeken of dit vergunningsplichtig is. Het beheerplan kan dit niet zonder meer vergunningvrij stellen. <i>Drukfactoren</i> Zie <i>uitwerking maatregelen</i> hierboven.	Geen wijzigingen Geen wijzigingen Geen wijzigingen
--	---	---

In dit beheerplan wordt onder andere verwezen naar nog onduidelijke programma's zoals TLGD. In dit beheerplan wordt wel aandacht besteed aan de stikstofproblematiek, maar zijn geen maatregel opgenomen om de verdroging aan te pakken of de contaminatie van bestrijdingsmiddelen aan te pakken. Natuurdoelanalyse (NDA) In het uitgebreide advies van de Ecologische Autoriteit staat: • De NDA laat zien dat de natuur in het Holtingerveld is aangetast door stikstofdepositie en verdroging en dat de uitgevoerde en geplande maatregelen onvoldoende zijn om de natuurdoelen te behalen. • Een landschapsecologische systeemanalyse en belangrijke informatie over grondwatersysteem en verdroging ontbreken in de NDA. Voor het benoemen van knelpunten en effectieve maatregelen is het nodig deze informatie op het niveau van de deelgebieden beschikbaar te maken. Bovendien is het nodig verder terug in de tijd te kijken om zo te zien welke veranderingen hebben plaatsgevonden binnen en buiten het gebied en welk effect die hebben gehad op de natuur in het Holtingerveld. • Met alleen beheer en lokale natuurherstelmaatregelen zijn de natuurdoelen niet meer duurzaam te behouden. Om verdere verslechtering te voorkomen en natuurdoelen op termijn te kunnen halen is het belangrijk snel aanvullende maatregelen te nemen. Dit zijn bijvoorbeeld bronmaatregelen om de stikstofdepositie te verminderen en hydrologische herstelmaatregelen binnen én buiten het Holtingerveld. Bovendien: Het is wettelijk niet toegestaan om te wachten met het treffen van maatregelen en totdat daadwerkelijk verdere verslechtering is opgetreden. Bovendien: Overige drukfactoren De NDA beperkt zich vrijwel helemaal tot de drukfactoren stikstofdepositie en verdroging.	<i>Natuurdoelanalyse</i> De ecologische informatie in het beheerplan dat in 2026 ter inzage is gelegd is bijgewerkt en zo goed mogelijk aangevuld op basis van het advies van de Ecologische Autoriteit op de Natuurdoelanalyse uit 2023. Voor het Holtingerveld Noord en het Uffelterbinnenveld zijn concept LESA's in het beheerplan gebruikt. En is de LESA Armveen en Meeuwenkolonie gebruikt. <i>Bronmaatregelen</i> Zie <i>uitwerking maatregelen</i> hierboven. <i>Recreatie, gebiedsvreemde stoffen én exoten</i> De drie aanvullende drukfactoren zijn opgenomen in het beheerplan.	Geen wijzigingen Geen wijzigingen Geen wijzigingen
---	--	---

Tijdens het veldbezoek kreeg de Ecologische Autoriteit ook informatie over andere drukfactoren zoals recreatiedruk (met name de invloed van loslopende honden), inwaaien van bestrijdingsmiddelen, beheer en de aanwezigheid van exoten. Deze komen in de NDA volgens de Ecologische Autoriteit onvoldoende in beeld. Onze conclusie Onze conclusie is dat het advies van de Ecologische Autoriteit onvoldoende heeft doorgewerkt in het beheerplan en dat dit alsnog dient te geschieden. De voorliggende Ontwerp-beheerplan richt zich slechts op het nemen van inrichtingsmaatregelen binnen de begrenzing van het gebied. Belangrijke maatregelen zullen buiten de begrenzing van het gebied genomen moeten worden, zoals bronmaatregelen tegen stikstofdepositie, het tegengaan van negatieve invloed op het regionale oppervlakte- en grondwatersysteem en het terugdringen van de belasting met pesticiden. Deze passende maatregelen als bedoeld in artikel 6 lid 2 van de Habitatrichtlijn ontbreken in dit beheerplan. Ze behoren deel uit te maken van het beheerplan.		
14. ■■■■		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Afgelopen anderhalf jaar ben ik als burger zijdelings betrokken geweest bij de kerngroep behoud losloop Havelte. Vanuit mijn werk heb houd ik mij bezig met procesbegeleiding. Vanuit dat perspectief heb ik meegekeken naar de stappen die zij namen. Ik heb inmiddels begrepen dat zij een zienswijze hebben ingediend. Deze is gericht op de inhoud denk ik. Wel nu ik verwonder mij ook over een aantal zaken en gebruik deze zienswijze om deze aan u voor te leggen. Is er in dit proces echt voldoende aandacht geweest, betrokkenheid voor de gebruikers c.q. omwonenden? De achtergrond van mijn vraag =	<i>Participatie</i> De provincie onderschrijft het belang van draagvlak en het betrekken van belanghebbenden. Daarvoor werken we bij de totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan met een provinciale adviesgroep voor de gebiedsoverstijgende vraagstukken en met een gebiedsgroep voor de verschillende Natura 2000-gebieden. In de gebiedsgroep zijn belangenorganisaties en de gemeenten vertegenwoordigd. Daarnaast is er voor het beheerplan een publieke informatiebijeenkomst georganiseerd en heeft het beheerplan ter inzage gelegen, waarbij eenieder zienswijzen in kon dienen. Waar zienswijzen relevante	Geen wijzigingen

Bij 7.5 Sociaaleconomische perspectief staat: "Opgaven en maatregelen die de belangen raken van mensen in de omgeving van het natuurgebied, worden uitgewerkt in samenspraak met de belanghebbenden. Op deze manier streeft de provincie ernaar deze maatregelen te nemen met een zo laag mogelijke negatieve en zo hoog mogelijk positieve impact op de sociaaleconomische positie van onze ondernemers, inwoners en bezoekers van Drenthe" Wat ik te horen kreeg van de kerngroep is dat zij zich niet gehoord hebben gevoeld. Nu zie ik zelf dat in dit document staat 445 keer het woord 'maatregel' en 407 keer het woord 'maatregelen'. Maar er staat een 0 keer een woord/ een zin die aangeeft dat er daadwerkelijk interacties is geweest met omwonenden. Ik zag nergens woorden zoals: 'luisteren' of 'inspraak', 'meedenken', 'betrekken' 'input leveren' of het woord 'participatie'. Of is dit om een andere manier omschreven? Kunt u dit uitleggen? In de tekst 7.5 in de 5e alinea worden de mogelijkheden benoemd in dit gebied. "zoals wandelen, fietsen en paardrijden. , blijft het gebied al deze mogelijkheden bieden voor recreanten en bewoners. Staan hier bewust niet 'wandelen met de hond' niet bij?"	nieuwe informatie of correcties bevatten, wordt het beheerplan hierop aangepast. <i>Wandelen met de hond</i> Wandelen op toegankelijke wegen en paden met een aangelijnde hond is mogelijk, tenzij de grondeigenaar andere verboden oplegt.	Geen wijzigingen
15. ■■■ namens Kerngroep Behoud Losloop Havelte		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Naar aanleiding van de bekendmaking van het beheersplan Natura2000 2026 Holtingerveld hebben wij als kerngroep behoud losloop het voorgelegde plan aandachtig gelezen. Hieruit zijn zaken naar voren gekomen waar wij een reactie op willen. Inhoudelijke reactie 1 In het beheersplan van 2016 lasen wij dat hondenloslooproutes werden aangelegd. "Vanuit de omgeving was de wens geuit om routes aan te wijzen waar honden onder appél los kon lopen". Hiervoor werden toen enkele routes op het Holtingerveld aangewezen. Tevens lasen wij op pagina 130 van beheersplan Natura2000 2016:	<i>Loslooproutes</i> Op basis van nieuwe inzichten en de ontwikkelingskansen van de Grote startbaan voor het uitbreidingsdoel Heischrale graslanden zien we dat loslopende honden en vooral het niet opruimen van ontlasting zorgt voor een grotere eutrofiering van de startbaan dan wenselijk om te voldoen aan de opgave.	Geen wijzigingen

“Het effect van de loslopende honden op de habitattypen wordt niet als knelpunt voor de genoemde habitatype gezien. Van een significant effect op de instandhoudingsdoelen zal dan ook geen sprake zijn.” Bovengenoemde loslooproutes, zijn nog altijd aanwezig en worden zeer gewaardeerd door inwoners van Havelte en recreanten. In het beheersplan Natura2026 op pagina 99 lezen wij nu: “In de heischrale graslanden speelt verstoring op de grote startbaan. Dit gebied wordt veel gebruikt door de bewoners van Havelte om te wandelen en hun hond uit te laten. Hierbij lopen de mensen en de honden regelmatig door kwetsbare vegetaties. Het grootste probleem is eutrofiëring door de uitwerpselen van de honden, maar ook vertrappen van kwetsbare vegetatie.” Waar komt het verschil vandaan ten opzichte van 2016 toen er geen negatief effect was op de habitat? Inhoudelijke reactie 2 Voorgestelde maatregelen 2e beheerplanperiode Bij 4.9.6 Maatregelen staat: “Recreatiezonering. Door een duidelijke zonering voor recreatie, het bieden van een alternatief voor hondenuitlaatgebied vanuit de naastgelegen woonwijk en vanaf de toegangspoort en versterken van toezicht en handhaving, de effecten van betreding en vermesting door honden op met name de grote startbaan, verkleinen. Dit is verder uitgewerkt in Hoofdstuk 5; systeemherstel.” De hondeneigenaren uit Havelte zien het aangeboden alternatief voor een hondenuitlaatgebied, een aangewezen weiland/groene strook, niet als een volwaardig alternatief. Met name het kunnen wandelen met je hond (los) de natuur in door een groter gebied is niet te vergelijken met een weiland waar je in feite alleen maar een beperkt rondje kan lopen.	<i>Effect zonering</i> Doel van de zonering is te voorkomen dat honden door kwetsbare vegetaties lopen en ontlasting in kwetsbare vegetaties terecht komt. Door de zonering daalt de hoeveelheid voedingsstoffen/stikstof in het gebied en worden kwetsbare planten niet meer vertrapt. Ofwel, de kwaliteit van het habitatype heischrale graslanden zal verbeteren. Dat er dan op een aangrenzend perceel de intensiteit van honden en hun uitwerpselen groter zal worden zal niet of nauwelijks effect hebben op het heischrale grasland. Als er al een effect is, bijvoorbeeld door uitspoeling, zal dat kleiner zijn dan het effect van ontlasting in het heischrale grasland wordt gelegd. <i>Proces</i> De provincie onderschrijft het belang van draagvlak en	Geen wijzigingen
---	---	-------------------------

De intensiviteit van het aantal honden en hun uitwerpselen zal significant toenemen op enkele meters afstand van het Natura 2000-gebied, plus risico op negatieve interacties tussen gebruikers. Wat is dan de winst? Proces In het afgelopen anderhalf jaar zijn er diverse bijeenkomsten geweest met de provincie, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer waar wij als kerngroep behoud losloop Havelte meerdere alternatieven hebben aangedragen voor loslooproutes. Hierbij hielden wij rekening met alle gebruikersgroepen. Deze alternatieven werden nooit serieus genomen. Dit hebben wij ook meerdere malen benoemd en is genoteerd in de notulen van deze bijeenkomsten. Onze conclusie Wij zijn teleurgesteld dat in het proces en in de uitkomsten van het nieuwe beheersplan de hondenbezitters worden benoemd als drukfactor en op geen enkele wijze serieus zijn genomen in het meedenken naar oplossingen. Onze suggesties zagen wij niet terug in de notulen/verslagen van de gebruikersgroepbijeenkomsten en niet in deze bekendmaking. Hierdoor voelen wij ons als gebruikersgroep niet gehoord, omdat wij nergens kunnen teruglezen dat er naar ons verhaal en suggesties is geluisterd.	het betrekken van belanghebbenden voor het Natura 2000 beheerplan. Daarvoor werken we bij de totstandkoming van het Natura 2000-beheerplan met een provinciale adviesgroep voor de gebiedsoverstijgende vraagstukken en met een gebiedsgroep voor de verschillende Natura 2000-gebieden. In de gebiedsgroep zijn belangenorganisaties en de gemeenten vertegenwoordigd.	Geen wijzigingen
16. Gemeente Westerveld		
Zienswijze	Reactie op zienswijze	Gevolgen
Op 15 april 2026 heeft u het ontwerp Natura 2000 beheerplan Holtingerveld gepresenteerd. Dit ontwerpbeheerplan ligt van 20 april 2026 tot en met 31 mei 2026 ter inzage. Graag maken wij gebruik van de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen. Deze reactie beschrijft verschillende aandachtspunten die wij hadden tijdens het lezen van het beheerplan. Deze worden hieronder puntsgewijs beschreven. Samenhang met ander beleid In het beheerplan wordt aangegeven dat dit beheerplan de maatregelen beschrijft die genomen moeten worden om de instandhoudingsdoelen van het Holtingerveld te bereiken. Tegelijkertijd moeten veel van deze maatregelen buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied	<i>Samenhang ander beleid</i> Conform de zienswijze worden externe maatregelen via het gebiedsproces van het TLGD opgepakt.	Geen wijzigingen

uitgevoerd worden of vereisen deze een gebiedsproces. De gemeente Westerveld is blij dat provincie Drenthe ervoor heeft gekozen om generieke en gebiedsgerichte maatregelen buiten dit beheerplan te laten en deze op te pakken binnen het programma Toekomstbestendig Landelijk Gebied Drenthe (TLGD). Dit biedt kansen om tot een gedegen gebiedsproces van onderop te komen. <i>Recreatie</i> In het beheerplan wordt het belang van recreatie en toerisme voor de provincie en de omgeving benadrukt. Dit is ook een van de pijlers van de gemeente Westerveld. De overweging om paden of delen van het gebied af te sluiten betreuren wij dan ook. Dit heeft zeer waarschijnlijk negatieve gevolgen voor recreatie en toerisme en daarmee de gehele omgeving. In plaats van het afsluiten van paden, zou er beter ingezet kunnen worden op toezicht en handhaving met betrekking tot het verlaten van de paden, voordat er paden worden afgesloten. De gemeente Westerveld zet zich in om fietspaden in natuurgebieden te verbeteren, zodat er minder reptielen worden doodgereden. Dit doen wij in samenwerking met een ecooloog. Wij zouden dan ook graag deze opties verder verkennen voordat er mogelijk fietspaden worden afgesloten, zeker gezien het feit dat wij veel van deze fietspaden in beheer en onderhoud hebben. De gemeente Westerveld doet hierbij dan ook de oproep om terughoudend om te gaan met het (deels) afsluiten van paden en delen van het gebied en, indien dit toch gebeurt, voldoende alternatieven voor recreanten te bieden. Daarnaast vragen wij om hierbij de omgeving (inclusief inwoners) goed mee te nemen en te zorgen voor draagvlak met betrekking tot de toegankelijkheid van het Holtingerveld. Als gemeente worden wij graag meegenomen bij deze afwegingen. <i>Verdroging</i> Een van de grootste drukpunten op het Holtingerveld is verdroging. Het is goed dat hier aandacht aan wordt besteed. Houd bij het nemen van maatregelen, zoals het verondiepen of verwijderen van de ontwaterende watergangen in het gebied met als doel het verhogen van grondwaterstanden, wel goed rekening met de effecten op de omgeving en de impact op	<i>Recreatie</i> De provincie onderschrijft het belang van recreatie in het gebied en de omgeving. Daartegenover staat de verplichting om de instandhoudingsdoelstellingen te behalen en hebben we als provincie zorg te dragen voor maatregelen wanneer recreatie het behalen van de instandhoudingsdoelen in gevaar brengt. We denken daarbij dat natuur en natuurbeleving goed met elkaar samen kunnen gaan, maar dat we slimme keuzes moeten maken over routes, mogelijkheden en mitigatie. Een goede afweging die zorgt voor draagvlak staat daarin centraal. Paragraaf 5.3.3. noemt verschillende opties voor het verminderen van recreatiedruk op de Natura 2000-waarden op basis van zoneringsonderzoek van SOVON en RAVON (Brinkman et al., 2023). De komende planperiode zal een aanpak geformuleerd worden om de druk van recreatie op de natura 2000-waarden te verminderen waarbij de verschillende opties worden meegewogen. <i>Verdroging</i> Het oplossen van de verdrogingsproblematiek in het Holtingerveld is een belangrijke opgave de komende periode. De (effecten) van maatregelen tegen	Geen wijzigingen Geen wijzigingen
---	--	---

functies zowel binnen als buiten het gebied. Er moet gestreefd worden om negatieve effecten hierop zoveel mogelijk te vermijden. Daarnaast moeten de effecten van de herstelmaatregelen breed in beeld worden gebracht. In het ontwerpbeheerplan Holtingerveld wordt al te veel vooruitgelopen op mogelijke maatregelen die nog moeten worden onderzocht. Dit lijkt ons onwenselijk. Gewasbeschermingsmiddelen Er wordt beschreven dat in het Natura 2000-gebied gewasbeschermingsmiddelen zijn gevonden en dat hier verder onderzoek naar plaats moet gaan vinden. Gezien de gevoeligheid van dit onderwerp vinden wij het verstandig dat hierbij breed gekeken wordt. Hierbij moet gedacht worden aan welke middelen zich in het gebied bevinden, wat de herkomst hiervan is en welke effecten dit heeft voordat er maatregelen genomen worden. Bij de overweging om maatregelen te nemen moet de agrarische sector goed meegenomen worden. Conclusie Wij vragen u dan ook de werkversie van het beheerplan Holtingerveld niet in de huidige vorm vast te stellen, maar de aangedragen punten nogmaals te overwegen en hierbij rekening te houden met de impact van maatregelen op de omgeving. Neem hierbij ook de recreatie, het toerisme en de beleving en benutting door bewoners mee. Meer informatie Als u nog vragen heeft, kunt u contact opnemen met [REDACTED]	verdroging op inwoners en ondernemers in de omgeving is een expliciet aandachtspunt. We willen hier als provincie zorgvuldig mee om gaan. Daarom zijn voor vrijwel alle (inrichtings)maatregelen tegen verdroging LESA-studies opgenomen om de verschillende scenario's en bijbehorende effecten van maatregelen op de omgeving goed in beeld te hebben, voordat er in een gebiedsproces gekozen wordt hoe de maatregel uiteindelijk vorm gaat krijgen. <i>Gewasbescherming</i> De provincie Drenthe is in 2026 gestart met een onderzoek naar gebiedsvreemde stoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Daarin wordt de agrarische sector ook goed meegenomen.	Geen wijzigingen
--	---	-------------------------